VISU ZEMJU PROLETARIEŠI, SAVIENOJIETIES!

Literatura un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1947. G. 16. MAIJĀ Nr. 20 (122)

UZLABOT LITERATURAS PASNIEGŠANU AUGSTSKOLĀS

Studentu skaits mūsu republikas augstākajās mācību iestādēs kļūst arvien ievērojamāks. Padomju vara bija tā, kas ikvienam mūsu jaunietim pavēra visplašākās iespējas augt un attīstīties, bez mitas iet uz priekšu pretī mirdzošajiem zinātnes kalngaliem. Boļševiku partija un padomju valdība izrāda vislielākās rūpes un gādību par mūsu jaunatnes audzināšanu, tās idejiskā un kulturalā līmeņa celšanu, jaunu kadru sagatavošanu tautas saimnieciskās un kulturalās celtniecības darbā. Pirmajā proletariskō studentu Vissavienības konferencē biedrs Staļins uzsvēra padomju studentu lielo lomu socialistiskajā celtniecībā:

«Viņu loma, bez šaubām, svariga, ja ne pat pirmās šķiras. Augstākās mācību iestādes (vuzi) un augstākās komunistiskās mācības iestādes (komvuzi), strādnieku fakultates un technikumi — tās ir skolas, kas gatavo komandējošo sastāvu saimnieciības un kulturas darbam. Mediķi un ekonomisti, kooperatori un pedagogi, kalnu inženieri un statistiķi, techniķi un ķīmiķi, lauksaimniecības un transporta specialisti, veterinari un mežkopji, elektriķi un mechaniķi — tie visi nākamie komandieri, jaunās sabiedrības, socialistiskās saimniecības, socialistiskās kulturas celtniecības laukā. Jaunā komandējošā sastāva priekšrocība tā, ka tas aicināts celt nevis darbaļaužu ekspluatacijas, bagātnieku saujiņas interesēs, bet gan strādnieku atbrīvošanas labā pret ekspluatatoru saujiņu. Galvenais tas, lai augstāko mācības iestāžu studenti — strādnieki un zemnieki, partejiskie un bezpartejiskie — saprastu šo savu cildeno lomu un sāktu to izpildīt apzinīgi, ne baiļu, bet tīras sirdsapziņas dzīti.

Tātad jāpanāk, lai proletariskie studenti kļūtu par apzinīgiem socialistiskās saimniecības un socialistiskās kulturas celējiem, — tāds ir pirmais partijas uzdevums.»

Šī uzdevuma veikšanai ļoti svarīga vieta ierādāma literaturai, kuras viens no galvenajiem uzdevumiem — jaunatnes komunistiskā audzināšana. Tāpēc arī ļoti svarīgi, lai literaturas pasniegšana mūsu augstskolās būtu nostādīta uz pamatiem, kas pilnīgi atbilstu marksisma-ļeņinisma zinātnes prasībām, lai tā ne par soli nenovirzītos no šīs visprogresīvākās zinātnes atziņumiem par literaturu. Mācot literaturu, jāievēro apstāklis, ka daudzi desmiti un simti studentu, kas šodien mācās augstskolās, tuvākajā laikā kļūs par literaturas pasniedzējiem skolās un ka bez nopietna sagatavošanas darba augstskolā viņi nebūs spējīgi sekmīgi veikt šo uzdevumu.

Dot studentiem izsmeļošu, no marksisma-ļeņinisma zinātnes viedokļa nopamatotu pārskatu par mūsu zemes un citu zemju tautu literaturas attīstību, tās veidošanās procesu, parādīt būtisko un galveno literaturā — tāds katra literaturas pasniedzēja darba lauks ikvienā augstskolā. Lekcijām par literaturu jāiepazīstina studenti ar tiem pētījumiem, metodēm, kādas literaturas problemu atrisināšanā pielieto padomju zinātnieki, vadoties no tā, ka literaturai, tāpat arī literaturas vēsturei un pētniecībai jākalpo sabiedrībai, jādod tautai atbildes uz visasākajiem sava laika jautājumiem, jābūt vienā līmenī ar sava laikmeta idejām.

Mūsu republikas augstskolās netrūkst labu literaturas pasniedzēju, kuri savas lekcijas būvē, vadoties no šīsdienas augstajām prasībām. Literaturas pasniegšanas kvalitate gadu no gada uzlabojas.

Bet blakus tam mēs, diemžēl, saduramies ar faktiem, ka atsevišķi literaturas pasniedzēji vēl nav savu pienākumu augstumos un nejūt vajadzīgo atbildību par savu darbu. Literaturas jautājumu izskaidrošanā daži augstskolu mācības spēki līdz šim brīdim nav atbrīvojušies no vecām buržuaziskām, idealistiskām teorijām, nav atmetuši visus tos sārņus, ko radījuši buržuaziskie literaturvēsturnieki, kalpojot nevis tautas, bet gan tautas izsūcēju interesēm. Šiem sārņiem nedrīkst būt vietas mūsu augstskolās. Tie bez jebkādas vilcināšanās jāizmētā.

Nevar apmierināt latviešu literaturas pasniegšana Latvijas universitātē, par ko arī liecina mūsu šīsdienas laikrakstā ievietotie raksti, kuri norāda uz nopietniem trūkumiem un kļūdām latviešu literaturas izskaidrošanā un pētniecībā.

Padomju Latvijas literaturas zinātnei un pētniecībai socialistiskā iekārta nodrošinājusi vēl nekad neredzēta plaukuma iespējas. Izmantot šīs plašās iespējas, vadīties no vecāko padomju tautu literaturvēsturnieku atziņumiem, apgūt un ik dienas pielietot savā darbā viņu zinātniskos slēdzienus — nozīmē pacelt arī latviešu literaturzinātnes līmeni un studentu ideoloģisko audzināšanu. Bet vecāko padomju republiku sasniegumus daži mūsu literaturas pasniedzēji augstskolās apgūst pārāk gausi, nejūtot vajadzīgo atbildību par savu darbu.

VK(b)P Centrālā Komiteja savos lēmumos par ideoloģiskā darba uzlabošanu asi nosodīja visus tos, kas turpina klanīties visa ārzemnieciskā priekšā. Šis norādījums vienmēr jāpatur prātā arī tiem literaturas pasniedzējiem augstskolās, kuri nav tikuši vaļā no šīs bijības pret ārzemnieciskō, mums svešo un nepieņemamo. Padomju zinātniekiem jāstrādā «zinātnes zelšanai, tās zinātnes zelšanai, kuras darbinieki, saprazdami zinātnē nodibinājušos tradiciju spēku un nozīmi un prasmīgi izmantodami šīs tradicijas zinātnes interesēs, tomēr negrib kļūt šo tradiciju vergi; tās zinātnes, kurai ir drosme, apņēmība lauzt vecās tradicijas, normas, nostādnes, kad tās novecojas, kad tās pārvēršas par kavēkli virzībai uz priekšu, un kura prot radīt jaunas tradicijas, jaunas normas, jaunas nostādnes» (Staļins).

Lūk, tādiem jābūt arī mūsu literaturas pasniedzējiem augstskolās. Tad nebūtu vietas trūkumiem un kļūdām latviešu tautas folkloras, atsevišķu rakstniecības posmu, rakstniecības darbu u. t. t. izvērtēšanā, par ko šodien jārunā.

Nepieciešami atzīmēt, ka mūsu Universitatē un jo sevišķi Pedagoģiskā instituta latviešu valodas un literaturas katedras savā darbā nevadās pēc stingri izstrādāta plāna. Tāpēc iespējama tāda ārkārtīgi nevēlama un kaitīga parādība, ka Pedagoģiskajā institutā literaturas pasniedzēji plaši un gari stāsta par dažādiem Andrieva Niedras reakcionarajiem pulciņiem, par Tirzmalieti, Juri Kosu, Ligotņu Jēkabu, H. Eldgastu, V. Dambergu un citiem latviešu literaturas kaitīgajiem mikrobiem, kuriem nav un nevar būt nekādas pozitivas lomas mūsu literaturā. Tāda nostādne tikai novērš studentu uzmanību no galvenajām latviešu literaturas problemām, progresīviem rakstniekiem un virzieniem.

Tas pats attiecināms arī uz Universitati. Vai mums ir kāda vajadzība ilgi nodarbināt studentu klausitavu, pētījot Vecā Stendera, Fīrekera un citu vācu mācītāju darbus? Protams, nē! Pamatoti un pareizi akademiķis prof. Andrejs Upits šo ricību nosaucis par neattaisnojamu un nepiedaujamu. Pamatoti un pareizi, jo Universitates studenti līdz šim laikam maz dzirdējuši par latviešu literaturas attīstību pēc pagājušā gadsimta deviņdesmitajiem gadiem, kad mūsu literatura sāk iet jaunus ceļus, iekļaudamās visas tautas ciņā par sociālo taisnību.

Šie trūkumi runā skaidru valodu par to, ka literaturas katedras mūsu augstskolās nav savu pienākumu augstumos, ka daži literaturas pasniedzēji literaturas problemu risināšanā nav izpratuši marksisma-ļeņinisma mācību par mākslu un literaturu, par tās partejiskumu un idejisko nozīmību.

Izprast šo mācību — nozīmē ievērojami sekmēt mūsu studējošās jaunatnes idejisko audzināšanu, nozīmē dot mūsu skolām kvalificētus literaturas pasniedzēju kadrus, nozīmē celt mūsu tautas kulturas līmeni.

Literaturas pasniedzējiem jācenšas pēc iespējas dziļāk atsegt literaturas darbu idejisko un mākslinieciskō saturu, pārbaudīt to ar dzīves īstenības faktiem. Dziļi jāapzinās, ka literaturas pasniegšana saistīta ar studentu estetiskās audzināšanas uzdevumiem, ar ciņu par pareizu mākslinieciskū gaumi un interesēm, kas atbilst mūsu socialistiskās valsts un tautas uzvarētājas interesēm.

Literaturas pasniegšanai jāatbilst mūsu dzimtenes interesēm, tās gaitai uz lielo mērķi — komunismu.

Fricis Rūmnieks

Zemnieka pavasara dziesma

Smaidā uzzied darba vīra vaigs:
Nu vairs neredz ierakumu posta,
Druvā atkal viņņo zaļums maigs,
Jaunai dzīvei tagad asni mostas.

Kaut vēl cauri irdnei valganai
Rūsu segta patrončaula sitas —
Zajā mirdzumā jau pāri tai
Kviešu dzieti dīgst un aug bez mitas.

Saulei pretim darba zemnieks ceļ
Dziļas rētas izvagotu delnu, —
Sāpju kauss bij viņam jāizmeļ,
Veicot vācu nāves nakti melnu.

Sadzīst brūces. Sirds un acis smej.
Sējējs plaukstām kviešu dzietu glāsta:
Viņa tīrums visai pasaulei
Uzvaras un darba slavu stāsta.

UZVARAS SVĒTKU SARĪKOJUMS RAKSTNIEKU SAVIENĪBĀ

Uzvaras svētku dienai — 9. maijam — veltīto rakstnieku un Rakstnieku savienības darbinieku sanāksmi, kas notika Rakstnieku savienības klubā š. g. 8. maija vakarā, atklāja atbildīgais sekretars K. Krauliņš. Par Padomju tautas uzvaru lielajā Tēvijas karā referēja apakšpulkvedis Zašans. Pēc referata Uzvaras svētkiem veltītus dzejoļus lasīja dzejnieki Edgars Dambūrs, Jānis Grots, Cecilija Dinere un Pēteris Sīls. Nobeigumā ar klavieru priekšnesumiem sanāksmi kupliināja komponists J. Ķepītis.

VALSTS RAKSTNIECĪBAS MUZEJĀ

Valsts Rakstniecības muzejā, sakarā ar preses dienu, bija organizēts preses stends. Interesantā mozaikā stends parādīja mūsu preses ciņu par socialistisko celtniecību. Stendā bija novietoti visi mūsu republikas, kā arī Maskavas laikraksti.

Sakarā ar Uzvaras svētkiem, muzejā iekārtotas ekspozicijas par Padomju Armijas uzvarām Tēvijas kara frontēs, kā arī pastāvīga izstāde «Padomju rakstnieki Lielajā Tēvijas karā».

*

Sējas kampaņā muzejs piedalās ar ceļojošu ekspoziciju, kurā atspoguļojas pavasara, vasaras un rudens darbi. Tie parādīti attēlos, dzejā un prozā, diagramās, gleznojumos u. t. t. Viens sektors veltīts VK(b)P CK un LK(b)P CK plenumu aicinājumiem un socialistiskai sacensībai. Ekspozicija pašlaik uzstādīta Talsos, no kurienes to pārcels arī uz citiem apriņķiem. Ekspozicijām brauc līdzi Muzeja zinātniskie līdzstrādnieki. Ekspozicijas veidošanā piedalījies arī Raiņa muzejs.

A. GRIGULIM VELTĪTS VAKARS

11. maijā Džūkstes nepilnā vidusskola kopā ar Džūkstes pagasta Kulturas un izglītības komisijas dramatisko pulciņu rīkoja rakstniekam A. Grigulim veltītu vakaru. Vakaru ievadīja dzejniece Monta Kroma, pastāstot par A. Griguli kā rakstnieku un cīnītāju. A. Griguļa dzejas deklamēja nepilnās vidusskolas audzēkņi. Muzikālās komedijas aktrise Vilma Auziņa nodziedāja vairākas tautas dziesmas. Pēc tam sekoja A. Griguļa lugas «Kā Garpēteros vēsturi taisīja» izrāde dramatiskā pulciņa iestudējumā.

Architekturas Pārvalde pie Latvijas PSR Ministru Padomes ar š. g. 10. maiju izsludina atklātu

S A C E N S Ī B U

2, 3 un 4 istabu tipa individualo dzīvojamo ēku projektu metu seriju sastādīšanai.

Godalgas: viena I godalga — 8000 rubļu; divas II godalgas — 5000 rbļ. katra; divas III godalgas — 3000 rbļ. katra; trīs ieguvumi — 2000 rbļ. katrs.

Terminš projektu metu iesniegšanai — 1947. g. 10. junijs. Konkursa programma saņemama Architekturas Pārvaldē pie Latvijas PSR Ministru Padomes Rīgā, 17. Junija laukumā 6, II stāvā.

Architekturas pārvalde pie Latvijas PSR Ministru Padomes

MĀKSLAS DARBINIEKU ARODBIEDRĪBAS KONFERENCE

12. un 13. maijā Rīgā notika Latvijas PSR Mākslas darbinieku arodbiedrības konference. Tās galvenais uzdevums bija apspriest mākslas darbinieku arodbiedrības republikaniskās komitejas darbu un novērtēt arodbiedrības lomu republikas kulturas dzīves veidošanā. Konferences darbā piedalījās LK(b)P CK sekretars Pelše, Latvijas PSR Kinematografijas ministrs Ameriks, Mākslas lietu pārvaldes priekšnieks Rokpelnis, Tautas mākslinieki R. Bērziņš un Ed. Smiļģis, LK(b)P CK pārstāvji Tolmadževs un Buša, Radiokomitejas priekšsēdētājs Lēmanis un daudzi citi redzami partijas, valdības un mākslas iestāžu pārstāvji.

Ziņojumā par mākslas darbinieku arodbiedrības republikaniskās komitejas darbu tās priekšsēdētājs Ābols iztirzāja Latvijas mākslas un kulturas dzīves attīstību pēdējos gados, saistot šo attīstību ar arodorganizaciju darbu un uzdevumiem. Referents atzina, ka republikaniskā komiteja savā līdzšinējā darbībā pieļāvusi daudzas nopietnas kļūdas un trūkumus. Īpaši nevēlams visā mūsu kulturas dzīvē bijis tas, ka republikaniskā komiteja praktizējusi kaitīgu liberalismu savu lēmumu izpildīšanas kontrolē. Ir pieņemta virkne vērtīgu un nozīmīgu lēmumu, bet tie pa lielākai daļai nav izpildīti, palikuši uz papīra. Tā bija, piemēram, ar lēmumu par režisoru konferences sasaukšanu, par Rīgas teatru palīdzību provincei, par mākslinieciskō šefību lielākajās rūpnīcās un celtniecības uzņēmumos, par radošajiem komandējumiem u. t. t. Ļoti maz arodorganizacijas ir darījušas, lai mākslas iestādēs iesakņotu plānveidīgu darbu. Operas un baleta teatris ir vienīgais mūsu republikā, kas katru inscenējumu izplāno līdz sīkām detaļām.

Referents asi kritizē Latvijas Teatra biedrības vadību, kas vēl līdz šim laikam nav izpratusi savu atbildību, iestigusi pilnīgā bezdarbībā.

Vērtīgs darbs veikts marksisma-ļeņinisma studēšanas organizēšanā un popularizēšanā. Bet arī šajā virzienā sasniegts pārāk maz. Jāpanāk tāds stāvoklis, lai marksisma-ļeņinisma universitatē mācītos visi mākslas darbinieki, jo pilnvērtīgu mākslu radīt spēj tikai politiski un sabiedriski izglītoti cilvēki, kas saprot dzīves attīstības likumus, saredz padomju dzīves perspektīvas. Taču mūsu republikā vēl ir mākslas iestādes, kas sistematiskas marksisma-ļeņinisma studijas tikpat kā nepazīst. Pie šādām kūtrām iestādēm un organizacijām jāpieskaita Operas un baleta teatris, Leļļu teatris, Jelgavas teatris, Konservatorija, Mākslas akademija, gandrīz visas mākslas skolas, Ceļojošais teatris un Latvijas Padomju mākslinieku savienība.

Revizijas komisijas ziņojumu sniedza šīs komisijas priekšsēdētājs Jaunušāns.

Abi ziņojumi izraisīja dzīvas debates, kas turpinājās arī konferences darba otrajā dienā.

Operas un baleta teatra režisors Liepa pārmeta arodbiedrības republikaniskajai komitejai, ka tai nav sistematiska kontakta ar zemākajām organizacijām. Kaut cik nopietna sadarbība pagaidām samanāma tikai socialās nodrošināšanas nozarē.

Dailes teatra aktieris Stubavs uzsvēra, ka arodorganizaciju galvenais uzdevums ir rūpes par dzīvo cilvēku, par tā materiālo labklājību un garīgo augšanu. Šo gādību par cilvēku realizējot, nedrīkst būt nekādas piekāpības tā saucamo objektīvo apstākļu priekšā.

Krievu dramas teatra mākslinieciskais vadītājs Gļekovs atzīmēja, ka Latvijas teatri pagājušajā gadā guvuši nopietnus panākumus. Gorkija darbiem veltītajā 15. konferencē uzslavu ieguva 6 lielā krievu revolucionārā rakstnieka lugu inscenējumi Latvijas teatros. To nav spējusi sasniegt neviena cita savienotā republika. Ir gūti arī citi redzami sasniegumi, bet arodorganizacijām pie tiem nav ne mazākā nopelna. Asu pārmetumu arodorganizacijas ir pelnījušas par to, ka tās nenodarbojas ar savu biedru sadzīves jautājumiem.

Jaunatnes teatra aktieris Chlebnovs kritizēja republikanisko komiteju par nolaidību šīs konferences sagatavošanā. Runātājs atzina, ka konference norit neorganizēti.

Debatēs piedalījās arī tautas mākslinieks Ed. Smiļģis, LK(b)P CK pārstāve Buša, Radiokomitejas priekšsēdētājs Lēmanis, Vissavienības mākslas darbinieku arodbiedrības Centrālās komitejas prezidija pārstāvis Sergejevs un citi konferences dalībnieki.

Īsu vērtējumu par mākslas dzīves attīstību pēdējā laikā deva Mākslas lietu pārvaldes priekšnieks Rokpelnis. Viņš norādīja, ka mākslinieku darba vērtējuma galvenā mēraukla ir šī darba saskaņa ar tiem uzdevumiem, ko katram padomju cilvēkam nospraudīs Staļina piecgades plāns. Raksturodams mūsu mākslas dzīves attīstības pozitīvos sasniegumus, runātājs iztirzā vairākus sekmīgus inscenējumus Latvijas teatros. Skatuves mākslas krietnāko panākumu virknē ierindojami šādi uzvedumi — «Divas Amerikas» Dramas teatrī un Krievu dramas teatrī, «Pasaka par patiesību» un «Uguns un nakts» Dailes teatrī, «Jaunā gvarde» Jaunatnes teatrī, «Atriebības ugunis» Operas un baleta teatrī un, jo sevišķi — «Kremļa kuranti» Dramas teatrī. Latvijas teatru darbā ir bijušas arī sāpīgas neveiksmes. Spilgts nesekmīga inscenējuma piemērs ir Rosini operas «Sevijas bārddzinis» iestudējums Liepājas teatrī.

Nopietns uzdevums teatru darbiniekus gaida sakarā ar teatru sezonas noslēgšanos. Jāizturēta un jānovērtē teatru darbs šajā sezonā. Turklāt šis darbs jāizturēta kā pirmā praktiskā atbilde VK(b)P CK vēsturiskajiem lēmumiem par literaturu, teatru repertuaru un kino mākslu. Runas noslēgumā Fr. Rokpelnis aizrādīja, ka visu mākslas darbinieku goda lieta un aktuālākais pienākums — teicami sagatavoties Oktobra revolucijas 30. gadadienas sagaidīšanai.

Konferences darba noslēguma dienā runāja LK(b)P CK sekretars A. Pelše. Savā runā viņš sniedza svarīgus norādījumus par kulturas un mākslas attīstības virzīšanu. Biedrs Pelše uzsvēra, ka piecgades uzdevumi šobrīd ir arī katra padomju cilvēka personīga lieta. Tas jāsaprot ikvienam mākslas darbiniekam. Tāpēc jāstrādā tā, lai šo apziņu nemitīgi kāpinātu. Padomju cilvēks ir pirmais pasaulē, kas sācis iet socialisma ceļu. Par mums ar patiesām simpatijām interesējas darbaļaudis visās zemēs. Tas ir pamats cildenam lepnumam, un mākslas uzdevums ir šo lepnumu padomju cilvēkā audzināt un veicināt. Līdz ar to mākslai jākļūst par iedzīvotāju socialistiskās apziņības pacelšanas faktoru. Mūsu priekšā gaišs ceļš, skaistas perspektīvas, liela nākotne. Mākslai jābūt tai, kas šo nākotni parāda un ved uz to. Latviešu mākslas darbinieki devuši ievērojamu ieguldījumu šajā virzienā. Partija alcina darbu vēl vairāk pastiprināt, izvērst to plašāk un dziļāk.

Noslēgumā konference izvēlēja mākslas darbinieku arodbiedrības republikanisko komiteju, *revizijas komisiju* un delegatus Vissavienības mākslas darbinieku arodbiedrības konferencei Maskavā.

GRĀMATU UN PLAKATU IZSTĀDE

Ar katru dienu pavairojas Latvijas Valsts izdevniecības izdoto grāmatu skaits. Par to liecina nesen atklātā pastāvīgā grāmatu un plakatu izstāde Rīgā, Padomju bulvārī 7.

Izstādē skatītājs var iepazīties ar visām grāmatām, ko Valsts izdevniecība izdevusi nepilnos trīs gados. No izstādītajām grāmatām jāatzīmē Vila Lāča romāna «Vētra» pirmā daļa, kā arī romāna manuskripts ar pašrocīgiem autora labojumiem, A. Brodeles, A. Griguļa, A. Sakses un J. Granta stāstu grāmatas, V. Luksa un J. Grota dzejas, J. Raiņa rakstu izlase divos sējumos, L. Paegles dzeju un dramatisko darbu grāmatas u. t. t. No krievu valodas tulkotām grāmatām izstādīti Ļermontova, Puškina, Čechova, Gogoļa, Pervenceva Furmanova, Erenburga, Katajeva, Simonova, Aligeres u. c. darbu sējumi, A. Tolstoja trilogijas «Sāpju ceļš» A. Upiša tulkojums (manuskripts rokrakstā). Tāpat netrūkst arī tulkojumu no citu tautu valodām. Pieminamas O. Henri, S. Heima, Dž. Pristli, Dž. Oldridža u. c. autoru grāmatas.

Izstādē novietotas arī Maskavā izdotās grāmatas. Te redzam Puškina, Ļermontova, Ļ. Tolstoja, A. Tolstoja, Čechova, Turgeneva, Gorkija, Fadejeva, Šolochova, Katajeva, Simonova u. c. darbus.

Izstādē iekārtots arī bērnu un jaunatnes literaturas stends. Pārējos stendos parādīts Valsts izdevniecības mākslas, nošu un muzikas, politiskās, pedagoģiskās, lauksaimniecības, zinātniskās nodaļas darbs.

Turpmāk izstādi papildinās jauniznākušām grāmatām un plakatiem, ierīkos metodiskos kabinetus, brālīgo padomju republiku grāmatu stendus,

VECĀS ĒNAS MŪSU JAUNAJĀ LITERATURZINĀTNĒ

Akademiķis prof. Andrejs Upīts

Padomju valsts pavērusi plašu neapstrādātu darba lauku latvju literaturas zinātnei un pētniecībai. Paturot to vērtīgo, kas atrodams vecās buržuaziskās pētniecības krājumos, it sevišķi tās biografiski bibliografiskajā nozarē, vispirms un steidzīgi tur izvācams viss nederīgais, kas celts uz privatīpašnieciskās kapitalistiskās atziņu sistemas un ideoloģijas pamatiem un tāpēc diametrali pretējs socialistiskai atziņai un ideoloģijai.

Jaunajai literaturas pētniecībai jāatmet viss nederīgais un kaitīgais buržuaziskajā literaturas vēsturē, teorijā un poetikā, viss tas jāpārveido pašos pamatos. Šajos pamatos gul idealistiskais uzskats, ka māksla un rakstniecība ir neatkarīga, patstāvīga parādība, ka to izrada kaut kāda vispārēja mistiska tautas «mākslas dziņa» un ka šīs dziņas paudēji un piepildītāji ir tādi paši ne no kā neatkarīgi, dieva doti un izredzēti atsevišķi individi. Vēstures uzdevums te ir tikai virknēt un aplūkot literaturas faktus un parādības chronoloģiskā kārtībā, pētit individualo, formalo izpausmi kā galveno, gandrīz kā vienīgo vērtību. Teorija cenšas klasificēt un rubricēt temas un tipus, skaitit rindas pantā un zilbes pantmērā, salīdzināt, kā tās saskan vai nesaskan ar poetikas normētajām kategorijām, mēģināt izzīlēt, kādu efektu dzejnieks sasniedz vai sabojā ar atkāpšanos no estetisko tradiciju kanona. Ja buržuazijas idealistiskā literaturvēsture arī ieminas kaut ko par «laikmetu» un «apstākļiem», tad tikai garāmejot, kā par samērā mazvērtīgu aploci individualās intuicijas un iedvesmas zīmētai gleznai.

Padomju marksistiskā literaturzinātne, nebūt nenoliegdama individa lomu un formalās puses nozīmi literarajā darbā, to tomēr neuzskata par pašu galveno un par cēloni, bet gan par atvedināmu parādību un sekām. Literatura visā savā attīstības gaitā izaug no zemes un tautas ekonomiskās un kulturas attīstības gaitas un paliek ar to nešķiramos sakaros, atspoguļodama realās dzīves īstenību visos tās vēsturiskajos izaugsmes cēlienos jeb laikmetos, apliecinādama to vai noliegdama un karodama par kādu citu, nākamu, labāku īstenību. Visā kapitalistiskajā šķiru sabiedrības pastāvēšanas laikā nevar rasties nekāda «viskopas tautas» māksla. Buržuazijas vēsturnieku tā dēvētā «nacionalā literatura» ir viņu pašu, t. i., valdošās šķiras literatura, kas pauž šīs šķiras ideoloģiju, idealus un dzīves intereses. Vienota nacionala literatura var sākties tikai socialistiskajā iekārtā, kur visi materialās ražošanas spēki un līdzekļi un līdz ar to tāpat kulturas un mākslas radīšanas avoti pieder vienotai strādājošai darba tautai. Marksistiskās literaturas pētniecība tāpēc cenšas vispirms atsegt un apgaismot literaturas socialo sakni, no kuras izaug virzieni un novirzieni līdz ar visām individualajām parādībām ideoloģiskā satura tendencē un mākslas izpausmes paveidos.

Pēc tādiem principiem un ar tādu metodi darbu iesācis Padomju Latvijas Zinātņu akademijas Literaturas instituts. Pētniecības uzdevums te ļoti plašs un daudzveidīgs. Jāpārvērtē un jāsijā viss idealistisko vēsturnieku un teoretiķu sakrātais materials gan veselu literaturas laikmetu, gan atsevišķu rakstnieku iztirzei un apgaismojumam, lai no atsevišķo pētījumu sintezes varētu izaugt vispārējā padomju literaturas vēsture, teorija un vispārējā poetika. Instituta vadītāji ir arī mūsu augstskolas literaturas katedru mācības spēki. Pāra gados uzkrātās lekcijas sakopotas iespiešanai, kas pavisam nevēlamā kārtā aizkavējas. Studentiem, sevišķi neklātniekiem, tāpat augstskolas mācības spēkiem un vidusskolu skolotājiem patlaban vēl nav nevienas padomju garā uzrakstītas grāmatas latviešu literaturas vēsturē, teorijā un poetikā. Tāpēc visur vēl cilā vecos autorus — Zeifertu, Plūdoni, Līgotņu Jēkabu, Braču, Dzilleju, Kārkliņu u. c. Tad nav nekāds brīnums, ka jaunajai literaturzinātnei vēl līdz un pāri stiepjas vecās buržuaziski idealistiskās ēnas, aizēnodamas un apmiglodamas skolu un augstskolas jaunatnes izpratnes loku.

Tas ir sevišķi sakāms par Valsts universitati, par ko še galvenā kārtā gribu runāt.

Universitati fašisti bija sagrāvuši vēl pamatīgāk nekā Vecrīgu. «Illustrierte Zeitung» ņirgājās par latviešu augstskolu, kas šai miniaturajai zemītei un tautiņai esot gluži lieka, tāpēc iznīcināma, atstājami tikai kursi ar arāju un kalpu sugai nepieciešamiem mācību priekšmetiem. Zem Universitates ēkas uzņēmuma bija paraksts: «Rīgas priekšlasījumu nams». Rīgas atbrīvotāji še atrada maz palikušo mācības spēku. (Dažus vācieši bēgdami bija aizdzinuši līdz, daļa aizbēgusi pati, baidīdamies no «komunisma šausmām», ar ko vācu fašisti un pašu kangari tos drausmīgi biedēja.) Universitatē arī vēl šodien sajūtams mācības spēku trūkums, jo pietiekami lielus jaunus padomju kadrus divos trīs gados nav iespējams sagatavot.

Padomju augstskolai par mācību spēkiem nepieciešami īsti padomju cilvēki. Politiski, ideoloģiski neitrala nav neviena zinātnes nozare — ne dabas zinības, ne fizika, ne astronomija, par humanitarajām disciplinām nemaz nerunājot. Arī tīri specialo priekšmetu mācot, apzinīgi vai neapzinoties lektors un profesors izpaudīs līdz savus personīgos pasaules un dzīves ieskatus un atziņas. Visi vecākās paaudzes mācītie vīri ir auguši buržuaziskās iekārtas un idealistiskās zinātnes ietekmē. Bez savas ietekmes taču nevar būt palicis arī darbs Ulmaņa un vācu fašistu laika augstskolā. Tie ir gaužām svarīgi faktori, sevišķi šajos pirmajos gados, kad tautas un valsts intereses kategoriski prasa no visas mūsu kulturdzīves izmest laukā vecās sapelējušās paliekas un kaitīgos sārņus, audzinot tautu, vispirmā kārtā jaunatni, padomju, socialisma garā.

Ar atzinību jāmin, ka lielākā daļa veco mācības spēku Universitatē tiešām godīgi un sirsnīgi cenšas attaisnot to uzticību, ko valsts tiem piešķīrusi. Savas plašās specialās zināšanas un pedagoģisko praksi tie cenšas papildināt ar jaunākajiem sasniegumiem, kas tagad kļuvuši pieejami, kad noārdīts kiniešu mūris starp mūsu zemi un lielo Savienību ar tās bagātīgajiem kulturas avotiem. Buržuaziskajā un fašistiskajā Latvijā par vislielāko un bīstamāko ļaunumu uzskatītā Marksa-Ļenina mācība nedaudzos gados jau rāda labas sekmes. Vēsture, politiskā ekonomija, tiesību zinātne u. c. pamazām dabū jaunus, drošus pamatus un skaidras izziņas līdzekļus, — pētniecības institutu piecgades plāni un augstskolas kursi ietiecas plašākā vērienā pretī gaišiem apvāršņiem.

Tomēr nebūt nevar apgalvot, ka vecie surogati un rudimentarās paliekas jau pilnīgi izskaustas no mūsu augstskolas dzīves, ka vecās ēnas nekur vairs neaptumšo mūsu darba rītu. Buržuazijas viltīgā politiskā doktrina, ka jaunatnei nav daļas par valsts dzīvi, tautas un laikmeta vajadzībām, ka tai jābūt pilnīgi apolitiskai un jānododas tikai savai šaurajai specialitatei, ir laidusi dziļas saknes vecāko gājumu studentos un, jo vairāk vēl, zināmā mācības spēku daļā. Vienaldzība, kūtrums, miegainība iepretī tam saimnieciskās un gara kulturas celtniecības strāvojumam, kas patlaban spēcīgā vilnī nes visu latvju padomju tautas dzīvi, liek šai augstskolas saimes daļai palikt vai nu iesāņus, vai nopakaļ, nevis iet priekšgalā, kā tas bija agrāk, kad Rīgas politechnikas studenti gāja pirmajās rindās ar revolucionaro strādniecību kopīgās ciņās par tautas brīvību.

Es te galvenā kārtā domāju Universitates filoloģijas fakultati, kas man tuvāk pazistama. Kā visur, arī še mirušais cenšas turēt dzīvo cietos valgos, iesīkstējušās tradicijas arī literaturpētniecības un tās popularizacijas laukā vēl visai traucē jaunās celtniecības veidus. Visbiežāk te vainojams tas pats politiskais indiferentisms, ideoloģiskās atbildības apziņas trūkums, iesūnojusī vienaldzība pret tautas un valsts interesēm un padomju jaunatnes izglītošanas un audzināšanas kategoriskiem prasījumiem.

Fakultates katedru vispārējie kursi pārkārtoti pēc Savienībā pieņemtās augstskolu sistemas parauga. Bet dažu priekšmetu programā, piemēram, latviešu literaturas vēsturē, nekādu paraugu nevar būt, te mācības vielas izkārtojuma sistema un darba plāni izstrādājami pašai latviešu nodaļai. Darba organizacija še pavisam nav tik vienkārša, kā tas, varbūt, varētu likties.

Savādā, pat grūti izskaidrojamā kārtā buržuaziskajā «nacionalajā» Latvijas Universitatē nacionalā rakstniecība bija pamesta novārtā — vismaz salīdzinot ar germaņu un romaņu nodaļām. Latviešu literatura augstskolas rektoratu interesēja ļoti maz, vadītājiem pašiem tautas rakstniecība bija pilnīgi sveša un vienaldzīga, tikpat vienaldzīgs arī tas, kas tur mācija rakstniecības vēsturi. Tikai tā varēja notikt, ka šai katedrā par lektoru zināmu laiku darbojās pašas buržuazijas nopietni ņemtais Viktors Eglītis, bijušais dekadents, tad zirnēdāju dievturu draudzes sprediķotājs, kas literaturas vēstures vietā nodarbojās ar diletanta Fallija slavināšanu un savu ienaidnieku «iznīcināšanu». Visilgāko laiku lekcijas par latviešu literaturas vēsturi lasīja T. Zeiferts, pēc kura atziņas latviešiem bija tikai viena nacionala viskopas tautas literatura. Pārskatā garāmejot varēja pieminēt arī demokratiskos, pat socialistiskos rakstniekus, bet tie pazuda aiz garīgo rakstu cēlājiem un to turpinātājiem jaunākajā beletristikā. Universitatē un ārpus tās literaturpētniecība koncentrējās ap gruntnieciski realistiskajiem, bet galvenā kārtā ap dievticīgi romantiskajiem rakstniekiem. Sakrājās liels skaits apcerējumu par Blaumaņa noveļu, Brigaderes lugu un Poruka dzejas didaktiskajām un estetiskajām «problemām». Līdz šim virsotnēm tikusi, buržuaziskā literaturpētniecība apstājās, viss, kas sniedzās tālāk aiz tām, nebija ievērības vērts. Šīs pētniecības konsekvenci labi raksturo kāda recenzija fašistiskās okupacijas laika žurnalā: kritiķis tur sīvi pārmet, ka Raiņa dzejas neesot ievietotas svēto dziesmu antoloģijā, jo lielais dzejnieks taču bijis caur un cauri reliģisks buržuazisks cilvēks.

Buržuaziskās Latvijas augstskolā un skolā vispār valdīja garīgo rakstu un reakcionarā romantisma kults. Franču literaturas profesors Kolbuševskis visā savā darbības laikā interesējās vienīgi par individualistiski reakcionaro strāvu franču romantismā, par to viņš vēl padomju Universitates pirmajā, 1944./45. mācības gadā lasīja publiskus referatus. Revolucionarais romantisms un varenais realistiskais virziens, kas, ierosinādams un dīgstošu sēklu izkaisīdams, pārplūda visu Eiropu, viņu neinteresēja ne mazākā mērā. Šīs tendences kļūmīgās sekas bija redzamas studējošajā jaunatnē. 1945. gadā valsts eksamenu komisijā uz pārbaudi ieradušies, mācības jau iepriekš beigušie lasīja diplomdarbus par visu ko, piemēram, par romantiķa Mise liriski fragmentaro dramu, tikai ne par to, kas saistītos ar padomju literaturzinātni un varētu interesēt padomju tautu. Acīm redzami, studentiem bija iepotēts ieskats, ka vissvarīgākā, pat vienīgi īstā, ir aizvējā un piesaulē, lecektī un zem stikla izaudzētā buržuaziskā salonu literatura. Vēl pagājušajā gadā, tai pašai komisijai papildus eksaminējot okupacijas laikā beigušos un diplomētos, nācās piedzīvot līdzīgas parādības. Pārbaudāmā gan ziņāja latviešu gramatiku un folkloru, tekoši stāstīja par Manceļa spredķiem un Fīrekera baznīcdziesmām, bet Rainis, pēc viņas domām, bija uzaudzis Kurzemē un studējis Tērbatā; ko īsti studējis, tas viņai bija noslēpums. Uz tādiem jautājumiem par mūsu lielo revolucionaro dzejnieku, kuriem vajadzētu būt skaidriem katram pamatskolas vecāko klašu skolniekam, viņa varēja atbildēt tikai ar rūgtām asarām. Bet ar visu to viņa, laikam, gatavojās par mācības spēku kādā filoloģijas fakultates nodaļā.

Smags mantojums no aizgājušajiem laikiem velkas līdz Universitates latviešu nodaļas darbā. Augstskola nevar nodarboties ar valodas un literaturas elementarajiem jautājumiem, tas ir vidusskolas uzdevums. Uz pamatiem, kas likti vidusskolā, augstskola ne vien paplašina, bet ceļ katru zinātnisko disciplinu augstāk, līdz tai pilnībai, kādu atļauj sasniegt līdzšinējā specialā pētniecība visās nozarēs. Vidusskolai un augstskolai tāpēc nepieciešama vienota mācības sistema un metode. Izglītības ministrija ir izstrādājusi jaunu programu vidusskolās pasniedzamai literaturas vēsturei un teorijai. Par šo programu vispār būtu jārunā atsevišķi, še tikai pieminama tās galvenā atšķirība no bijušās buržuaziskās skolas programas: garīgo rakstu un latviešu kristīgi didaktiskās beletristikas, citiem vārdiem, vecās literaturas perioda vēsture, kas agrāk kā pamats un sākums visam turpmākajam ieņēma visplašāko vietu, tagad pavisam sašaurināta kā padomju skolai mazsvarīga, lai atliktu vietas jaunākajai un visjaunākajai, visos savos attīstības posmos ar realo socialo dzīvi saistītai.

Sakarā ar to, nepieciešami radikali grozīt un pārkārtot arī literaturas vēstures mācības programu Universitatē, kas līdz šim visās katedrās vēl nav pienācīgi veikts. Vispār — latviešu valodas un literaturas nodaļai Universitatē nekāda kopīga programa vēl nav izdota, lai gan strādāts pie tās jau pirms pāra gadiem un vairāk lāgiem. Māca pēc tiem gada un semestra plāniem, ko katedru vadītāji atsevišķi iesniedz dekanatam un augstskolas vispārējai vadībai un nodiktē savu kursu studentiem. Protams, ka par vienotiem literaturas izpratnes principiem, ne kopīgu mācības sistemu un metodi tad nevar runāt.

Literaturas nodaļas katedru vadītāju un lektoru sanāksmēs 1945. gadā apsprieda un pieņēma lēmumu, kas vispārējos vilcienos nosacīja nodaļas darbības principialo virzienu, bet ko vēl nevar saukt par padomju Universitates programu literaturas vēsturei dažādās nozarēs un attīstības periodos. Un programa vien arī neko nelīdz: profesors auditorijā taču runā to, ko viņš uzskata par pareizu un kas viņam nāk no sirds. Nebūt vēl nav panākta visu katedru vadītāju un docentu stingra nostāja uz padomju marksistiskā literaturatziņas un mācības pamata. Vecās ēnas vēl stiepjas līdz, vecā rutina jaucas iekšā šķālaika vērtējumos un spriedumos. Tas it sevišķi sakāms par vecās literaturas laikmeta vēsturi. Tur pavisam vairs neder buržuazijas laika lielā pietate un pieejas metodes, tās bez paliekām metamas laukā no padomju literaturpētniecības un augstskolas.

Viss garais latviešu rakstu pirmais laikmets ir vācu mācītāju darināts. Nevar jau noliegt vācu pastoriem zināmu nopelnu latviešu alfabeta un vispār latviešu rakstu valodas dibināšanā. Tomēr par pašu šo dibināšanu daudz jūsmot nav nekāda iemesla. Vācu mācītāji nespēja un negribēja ieklausīties tīrajā latviešu zemnieku sarunas valodā, it īpaši latviešu skanīgajā tautas dziesmā. Sveši ienācēji, tie nicināja latviešu tautu un tās valodu, nelūkoja ar rakstu zīmēm kaut cik atdarināt šīs valodas īpatnās skaņas un izpausmi. Tēvreizes pārcēlāji, spredķnieki un dziesmu grāmatnieki savu latviešu valodu taisīja pēc vācu izrunas un gramatikas parauga. Tie sakropļoja tautas valodas izjūtu, piemēsloja latviešu valodu ar ģermaniskiem elementiem un formām, tā ka pat tagad vēl tā nav gluži tīra no šiem sārņiem. «Valodas kopšana» viņiem bija vajadzīga, lai varētu runāt latviešu zemniekiem kaut cik saprotamā valodā, palikt še amatā un latviešu maizi ēst; lai ar pātaru grāmatām audzinātu baroniem klausīgus un bijīgus jūga lopus un vergu dvēseles. Šo muižas garīgo vagaru spredķi ir pilni draudiem un lamām par nepaklausību, slinkumu, spītību un līdzīgiem «netikumiem». Garīgā literatura ir izaugusi aklā naidā pret mūsu tautu un tās daili. Kaut kāda apgaismošana un prāta cilāšana viņiem līdz pat vecajam Stenderam bijusi blakusilleta. Taču arī šis daudzinātais apgaismnieks tāpat nīdis latviešu tautas dzeju un lūkojis to izskaust ar gaudulīgām glupām vācu ziņģu lustēm, kas vai veselu ģadu simteni kā nezāles kuplojušas latvju garīgajā druvā.

Nav mums ne mazākā iemesla priecāties par to, ka jaunākie mācītāji savas baznīcas peršas taisīja mazliet ciešamākas nekā vecie. Lai pieķļūtu tuvāk tautas dvēselei un paturētu to savos nagos, tie mēģināja aizgūt arī kaut ko no tautas dzejas, bet tālāk par tīri ārišķīgiem deminutiviem tie netika. Savā nevarībā arī tos pašus neprazdami lietā likt, viņi tos iekabināja savos vāciskajos sikšņojumos, noiedami līdz tīrai, neetiskai un neestetiskai nejēdzībai: savu Jēzuliņu mēģināja iztēlot latviešiem par pieniņu, kas lejams krūzē un strebjams iekšā, un pat par medutiņu, kas ziežams uz maizes rikas. Un nav it nekādas vajadzības lauzīties, piemēram, ap kaut kādu Fīrekeru, minēt, kurā gadā viņš varētu būt dzimis vai miris, kādus kroplus pantus baznīcas dziesmu grāmatā viņš pataisījis mazāk kroplus. Ja kādam latviešu zinātniekam, kulturas vēsturniekam vai literaturas pētniekam rūp vācu mācītāju saražotā literatura, lai viņš to pētī privati, materialu bibliotekās un archivos ir diezgan. Bet neattaisnojami un nepieļaujami nodarbināt semestriem ilgi visu studentu klausītavu ar šīm nevērtīgajām, pat kaitīgajām, pēc putekļiem un pelējuma smaržojošajām sēnalām.

Padomju literaturas vēstures un teorijas mācībai ir bezgala daudz darba, izvācot buržuazisko idealistiku no fakultates, kā arī no vācu fašisma un Ulmaņa laika audzinātās jaunatnes galvām. Kā fakultativus priekšmetus esam pievienojuši romana un lirikas vēsturi, patlaban šajā mācības gadā uzsākts lasīt arī zinātni par dramu. Atkal par spīti vadītājiem principiem, zinātne še izrādās novērsusies tīrā nezinātnē, formalistikā, pat scholastikā. Kā katrs cits literaturas darbs, drama izaug no sava laikmeta socialās saknes, tās techniskā puse tāpat izprotama un izskaidrojama tikai ciešā sakarā ar to sabiedrisko vielu, ko tā veido, ar dramatika piederību zināmai šķirai, ar tām idejām, ko viņš pauž, ar tiem konkretajiem mērķiem, ko viņš ar savu darbu cenšas sasniegt — viss tas nosaka arī dramas kompozicionalo formu, personažu raksturus, situaciju un dialogu īpatnības un visus pārējos techniskā veidojuma līdzekļus. Dzīvās, ar dzīvi saistītās interpretacijas vietā lektors bieži aizmaldās dramaturģijas metafizikā, mēģina atlobīt dramatisko formu no satura kā mizu no kartupeļa un operē tikai ar to. No putekļiem velk ārā veco Bulthauptu un Freitagu, pat Aristotela mumiju, pēc viņu teorijām zīmē skeletiskas schemas un lūko katru lugu iespraukt tajā, aizmirsdami, ka katrs dramas rakstnieks tikai tiktāl ir mākslinieks, ciktāl viņš iespējis aizmest klasisko korseti un likt saviem tēliem un visai savai dramaturģijai elpot brīvu sava laikmeta elpu. Abstraktā teoretizēšana un pedantiskais doktrinarisms ar skubu vācams prom uz vēstures muzeju, padomju universitatē tam nav vietas.

Garāmejot šepat var pieminēt arī folklorai un literaturai tuvo latviešu valodas pētniecību, kas gan vairāk koncentrēta Institutā. Valodas nodaļa pētī izloksnes, sastāda plašas literaturas valodas un sinonimu vārdnīcas un dara tamlīdzīgus vajadzīgus darbus. Bet tie paši marksisma principi, kas likti arī Instituta darbības pamatos, nebūt neprasa, lai valodas pētniecība nodarbotos tikai ar esošo, veco, ar valodas archeoloģiju. Valoda ir dzīvs organisms, tā aug un paplašinās līdz tautas dzīvei. Ar jauno, socialistisko iekārtu šajā dzīvē ieplūst arī jauni, līdz šim sveši jēdzieni, kam nepieciešami tāpat jauni apzīmējumi zinātniskā un dzejas valodā. Tagad, piemēram, tulkotāji spiesti tikt galā uz savu roku, — vai valodas specialisti te nevarētu nākt palīgā? Itin visas profesijas piedalās aktivā, straujā dzīves un kulturas celtniecības darbā — vai valodniekiem nenāktos tur pielikt arī savu roku?

Padomju zinātne nav tikai laboratorijas un kabineta, bet sabiedrisks darbs. Viss, kas sasniegts laboratorijā un kabinetā, bez vilcināšanās jādara pieejams tautai. Jāatmet vecās eremitu paražas, vecā vientuļnieka rutina, vecā savrupība. Vecajām ēnām jāpazūd jau šodien, lai rītu pilna saule spīdētu pār visiem Latvijas laukiem.

Dziesmu konkursā godalgotie dziesmu teksti

II un III godalgas

E. Salenieks

Rozes

Vaicā vēji, aizveduši salnu,
Atceļā no tālām jūrmalām:
— Tavā dārzā sveicam rožu kalnu,
Meitene, ko iesāksi ar tām?

Sniegšu vienas tiem, kas kvietešus sijā,
Kolektiva laukos vagu steidz.
Citas ielacīšu goda vijā
Fabrikai, kur gada plānu beidz.

Auļos braši zēni staltos zirgos
Padomjzemi vētrā aizsargāt.
Manas rozes tiem uz krūtīm mirgos,
Mudinās tos tumšu sadragāt.

Bet tam ugunīgo rožu krūmus
Došu, kas no Kremļa visu redz.
Viņa griba klaidē laika dūmus,
Saules rīts lai visas tautas sedz.

A. Brodele

Mans pavasaris

(Darba zemnieka dziesma)

Es dzirdu simtu upju šalku,
es dzirdu — zeme mosties sāk,
pilns dzīvības un spēka alku
man zelta pavasaris nāk.

Mans traktors nāk pār kalnu pāri,
un rīta vējš to glāsta siltš,
šo vēju zeme elpo kāri,
tam smaida jaunais, baltais tilts.

Es zelta graudus zemē kaisu,
pret sauli ceļas ražens tvaiks,
es dzīvei platu ceļu taisu,
pa kuru nāk mans lielais laiks.

Es redzu jau, kā ziedu jūrā
šie mani dzimtie dārzi līkst, —
tas viss būs manai tautai pūrā,
to visu viņa paņemt drīkst.

Es dzirdu simtu upju šalku,
es dzirdu — zeme mosties sāk,
pilns dzīvības un spēka alku
mans zelta pavasaris nāk.

JERMOLOVAS TEATRA VIESIZRADES

Šīgada vasarā Rīgā paredzētas viena visjaunākā Maskavas teatra — lielās krievu skatuves mākslinieces Jermolovas vārdā nosauktā teatra viesizrādes.

Jermolovas teatra viesizrādes notiks LPSR Dramas teatra telpās no 15. jūnija līdz 15. julijam. Šai laikā teatris izrādīs sešus iestudējumus: L. Maļugina «Vecos draugus», kura uzvedumam šai teatrī piešķirta Staļina premija, Padomju Savienības Varoņa P. Veršigoras lugas «Cilvēki ar tīru sirdsapziņu» iestudējumu un A. Surova lugu «Tālu no Staļingradas». No klasiskajām lugām teatris izrādīs A. Ostrovska komediju «Trakā nauda», Šekspīra lugu «Kā jums tīk» un Flečera komediju «Savaldītāja savaldīšana». Rīgā teatris domā arī pabeigt vienu jauniestudējumu — V. Panovas stāsta «Ceļa biedri» dramatizējumu.

Teatris Rīgā ierodas pilnā simts cilvēku sastāvā, tai skaitā Staļina premijas laureati Ordanska un Jakuts, aktieri Kirilova, Nikolajeva, Solovjevs, Fiveiskis, Čerkovolenko, Korčagins un citi.

Jermolovas teatra viesizrādes Rīgā — pirmās liela Maskavas teatra viesizrādes Padomju Latvijā.

MASKAVAS MĀKSLINIEKU KONCERTS

Šinīs dienās LPSR Valsts Operas un baleta teatrī notika PSRS Mākslas darbinieku Centrālā nama mākslinieku tikšanās ar Rīgas mākslas darbiniekiem. Šī tikšanās izvērtās par izcilu notikumu mūsu republikas mākslas dzīvē.

Rīdzinieki iepazinās ar izcilākajiem Maskavas mākslinieciem — ar PSRS tautas mākslinieku, Staļina premijas laureatu I. Kozlovski, Vissavienības un Starptautiskā konkursa laureatu pianistu Igoru Aptekarevu u. c. Ar lielu sajūsmu skatītāji uzņēma PSRS tautas mākslinieka I. Kozlovska, Staļina premijas laureates M. Sorokinas un A. Kleina (balets), mākslinieciskā vārda meistaru — KPFSR Nopelniem bagātā skatuves mākslinieka S. Balašova, R. Zeļonajas, PSRS Lielā teatra solista (balets) S. Koreņa, ekscentriku L. Prochorovas un I. Baidas uzstāšanos. Katru Maskavas mākslinieku izpildījumu skatītāji pavadīja ilgiem un nerimstošiem aplausiem.

Pēc koncerta PSRS tautas mākslinieks, Staļina premijas laureats I. Kozlovskis pateicās skatītājiem par sirsnīgo uzņemšanu un izteica cerību, ka turpmāk Maskavas un Rīgas mākslinieku saites arvien nostiprināsies, vēl spilgtāk apliecinot padomju tautu lielo draudzību.

Dziesmu konkursā komponēšanai ieteiktie dziesmu teksti

J. Vanags

Rīta dziesma

Rīta dziesma, gaiši skani!
Saule logos sārti zied.
Putni gavilē un gani,
Jaunā traktoriste dzied.

Piedziedājums:

Padomju Tēvija, raženā zeme,
Negaisos sargāts un darināts dārzs!
Cel tavus varenos plašumus lemess,
Dzird tauas kalves pies pasaules ārs.

Dzīve krāšņa mums kā rīti,
Kas ar rasu pļavā aust.
Darbs un dziesma kopā vīti —
Visus šķēršļus spējam lauzt!

Piedziedājums.

Upes pāri kalniem ceļam,
unām jūrām liekam dzimt.
Mūsu spēks ir neizsmeļams,
Jo mēs — vienots tautu simts.

Piedziedājums.

V. Lukss

Dziesma

Ar dziesmu mēs izejām kaujā,
bij dziesma ik soli mums klāt —
kā dzirksteļi nesām to saujā
un pratām sev uzvaru krāt.

Ar dziesmu mēs pārbridām nakti,
ar dziesmu mums atausa rīts —
un sirdi kā sudraba saktu
ik dziesmai mēs iznesām līdz.

Ar dziesmu mēs satikām dzīvi —
nu melnajām nedienām gals!
Nu dziedam mēs dziesmu par brīvi, —
un dziesmai ir ciruļa balss.

Nu dziesma iet piecgades kaujā,
ik soli mums dziesma ir klāt —
kā dzirksteli nesam to saujā —
mēs protam sev uzvaras krāt!

„LAIMA"

Latvijas PSR Operas un baleta teatrī notiek rosīgs šīs sezonas pēdējā uzveduma — A. Liepiņa jaunā baleta «Laima» — sagatavošanas darbs.

Sarunā ar mūsu *līdzstrādnieku operas* «Laima» autors un inscenētāja baletmeistare E. Tangijeva-Birzniece pastāstīja par jaunā baleta sagatavošanas gaitu.

— Tas būs pirmais gadījums, kad uz Rīgas teatra skatuves redzēsim latviešu padomju baletu. Tāpēc arī gluži saprotama mūsu teatra mākslinieku darba sasprindzinātība un savilņojums.

Baleta «Laima» galvenā tema — krievu un latviešu tautas mūžsenā draudzība, kas nostiprinājās kopīgo cīņu ugunīs pret vācu iebrucējiem. Latviešu tauta bija viens no pirmajiem vācu iebrucēju upuriem. Tā nepadevās, bet kopā ar krievu tautu, tās atbalstīta, cinījās pret asinskārajiem iebrucējiem. Tieši par to runā arī jaunais balets.

Baletā tēlotie notikumi attiecas uz 13. gadsimtu. Daugavas krastā latvieši svin Līgo svētkus. Ciemos pie viņiem ierodas krievu karaviri. Visi kopā svin ziedona svētkus. Te ir arī Laima ar savu līgavaini Austri.

Pēkšņi svētku prieku nočno vācu bruņinieka un viņa ieroču nesēja parādīšanās. Nesauktie viesi grib tuvoties latviešu meitenēm, bet kad tas neizdodas, aiziet projām. Bet kad izklist karaviri un meitenes, kad paliek tikai vecie viri un sievietes, vācieši uzbrūk neaizsargātajiem latviešiem un aizved viņus sev līdz. Paliek neaizvesta tikai viena sirmgalve.

Otrā cēliena darbība notiek biezā mežā, kur Austris sagaida savus latviešu un krievu biedrus. Austris iemieg un sapnī redz savus draugus un ienaidniekus, redz mīlēto Laimu. Mednieku tauru skaņas viņu atmodina. Sapulcējas karaviri un dodas cīņā pret vācu iebrucējiem.

Trešā cēliena darbība notiek pilī. Vācieši sadala laupījumu, moka neaizsargātos latviešu gūstekņus. Bruņinieks dāvā Laimu savam ieroču nesējam. Bet tuvojas atriebības brīdis. Latviešu un krievu karaviri ielaužas pilī un izrēķinās ar apspiedējiem. Brūk pils sienas, un skatītāju priekšā paveras skats uz bezgalīgo jūru, pa plašām kāpnēm pilī dodas latviešu un krievu karaviri.

Tāds īsumā baleta sižets. Pašlaik operas mēģinājumi notiek uz teatra skatuves. Vienlaicīgi diriģenta Arvīda Jansona vadībā notiek orķestra mēģinājumi. Sākot ar 20. maiju, notiks baleta uzveduma mēģinājumi kopā ar orķestri, bet vēl pēc mēneša, ceram, notiks operas pirmizrāde.

Galvenās lomas dejo Priede un Pankrate (Laima), Svareniece (Aina), Grauds un Ozoliņš (Austris), Mališevs (krievu karavīrs), Liepiņš (ieroču nesējs). Dekorācijas un kostīmi veidoti pēc mākslinieka Lapiņa eskizēm. Baletā pirmo reizi uz latviešu teatra skatuves būs izmantotas luminiscējošās krāsas, Maskavas mākslinieka Mandelberga izpildījumā.

PROFESORA J. A. JANSONA «PERSONĪGIE» UZSKATI

M. REŠALS

Latvijas Valsts universitates filoloģijas fakultates sēdē, kas bija veltīta pedagoģiskā sastāva kvalifikācijas celšanai, profesors J. A. Jansons referēja par «Latvju folkloras īpatnējo attīstības gaitu».

Profesors J. A. Jansons pazīstams kā latvju folkloras specialists. Viņš daudzus gadus nodarbojies ar latviešu tautas radošās mākslas jautājumiem. Filoloģijas fakultates sēdei, kurā viņš uzstājās ar savu referatu, bija jābūt par pāraugu fakultates lektoriem. Šīs sēdes uzdevums bija: boļševistiskās paškritikas gaismā uzrādīt kļūdainus uzskatus un teorijas, kas vēl līdz šai dienai sastopamas mūsu universitates profesoru vidū, un likt pamatu tālākai paškritikas padziļināšanai, kuras uzdevums Padomju Savienībā ir ikkatra padomju darbinieka idejiskā, politiskā un profesionālā līmeņa celšana.

Nevar neapsveikt šo filoloģijas fakultates pasākumu — ar visu pedagoģisko spēku kolektīva pūlēm, atklāt dažu profesoru bezidejiskos un antizinātniskos uzskatus un ievirzīt viņu darbu tā, lai tas balstītos uz marksisma-ļeņinisma zinātnes — dialektiskā un vēsturiskā materialisma — vispusīgu studēšanu, jo bez šīs zinātnes pilnīgas apgūšanas pie mums nav iespējama nekāda nīlnvērtīga zinātniska darbiba.

Bet — «katrs pasākums ir grūts». Kompetents profesors, kas daudzus gadus nostrādājis latviešu folkloras pētīšanas laukā, tomēr, nespēja saviem kolegām parādīt augstā idejisku piemēru, kā jāpieiet zinātnei, kurai ir tik liela loma padomju kulturā, — kas ir nacionala formā un socialistiska saturā.

Staļiniskā nacionalā politika sevišķi veicina padomju tautu folkloras studēšanu, veicina nacionalo kulturu attīstību ar desmitiem pasākumu, kuru apjomam nevar atrast līdziga piemēra vēsturē. Visi šie pasākumi kalpo padomju tautu dziļākajām interesēm, palīdz socialistiskajai celtniecībai mūsu zemē, piesātina padomju kulturu ar bagātu idejisku saturu un nacionalās pastāvības ietvaros palīdz visu Padomju Socialistisko Republiku Savienības tautu ciešai garīgai apvienošanai viņu kopējā ceļā uz lielo mērķi — komunismu.

Saprotams, ka plašā auditorija, kas bija sapulcējusies, lai noklausītos profesora Jansona referatu, sagaidīja no viņa ne tikai bagātus faktiskus datus par latvju folkloru. Tā gribēja dzirdēt šo datu pareizu metodoloģisku un zinātnisku apgaismojumu, jo tas šai auditorijai nepieciešams, lai audzinātu padomju garā mūsu studentus, kas gaida no saviem profesoriem pilnvērtīgas un augstā kvalificētas lekcijas. Šim lekcijām jābalstās uz progresīvo padomju zinātni, kas nav kaut kas abstrakts, bet kalpo socialistiskās celtniecības praktiskiem mērķiem.

Tomēr lektorus un studentus, klausoties profesoru Jansonu, sagaidīja vilšanās. Ilgstošais, ar faktisku materialu bagātīgi piesātinātais referats, nespēja izkliedēt pamatotās šaubas, kas bija radušās mūsu universitates progresīvajiem studentiem un profesoriem attiecībā uz profesora Jansona uzskatu pareizību. Tiesa, profesors Jansons atteicies no dažiem saviem agrākajiem maldīgajiem ieskatiem, viņš atzina savu agrāko idealistisko uzskatu kļūdīgumu un it kā mēģināja ieņemt marksistisku nostāju, bet tad viņš sajauca savus izskaidrojumus un nonāca pie diezgan savādiem slēdzieniem, kuriem nav nekā kopīga ar marksismu. Šie slēdzieni radušies vienīgi viņa «personīgo» uzskatu rezultātā.

Ironiski polemizējot ar sevi pašu, profesors Jansons visā savā referātā nevienu reizi nepieminēja padomju folkloristikas slēdzienus. Viņš neminēja nedz akademiķi N. J. Maru, nedz profesoru Žirmunski, nedz L. P. Semjonovu, nedz B. M. Sokolovu, nedz Maksimu Gorkiju, it kā tie vispār neeksistētu. Balstoties uz vecā Herdera, Veselovska un Ļevi-Brjule, profesors Jansons neapskaiņja viņu teorijas marksistiskās zinātnes gaismā, bet izteica uzskatus, kurus jau sen apgāzusi padomju zinātne.

Sava referāta pašā sākumā profesors Jansons teica: «Tautas dziesmas ir tautas gara liecinieces... Katrai tautai ir īpatnēja dzīves gaita. Ar citām Eiropas tautām mēs piederam Eiropas tautu līmenim. Nekas Eiropā nav bijis, kas nebūtu parādījies pie mums, un neskatoties uz to, mums ir savas īpatnības».

Ar to profesors Jansons uzsver, ka katrai tautai ir savs īpatnēja attīstības ceļš, ka eksistē specials Eiropas «tautu līmenis», kuram pieder arī latviešu tauta, bet tomēr šai tautai ir savas rases un cilts īpatnības.

Biedrs Staļins savā vēsturiskajā darbā «Marksisms un nacionalais jautājums» (J. Staļins. Raksti. 2. sējums, 305. lpp., Ogiz, Maskava, 1946) raksta: «Nacija — tas ir vispirms kopība, noteiktā cilvēku kopība.

Tā nav ne rases, ne cilts kopība. Tagadējā itaļiešu nacija izveidojusies no romiešiem, ģermaņiem, etruskiem, grieķiem, arabiem u. t. t. Franču nacija izveidojusies no galliešiem, romiešiem, britiem, ģermaņiem u. t. t. Tas pats jāsaka par angļiem, vāciešiem un citiem, kas izveidojušies par nacijām no dažādu rašu un cilšu ļaudīm.

Tātad, nacija — nav ne rases, ne cilts, bet vēsturiski izveidojusies cilvēku kopība».

Tālāk biedrs Staļins ģeniali parāda četrus elementus, kas vēsturiski izveidojuši šo cilvēku kopību.

«Nacija ir valodas, teritorijas, ekonomiskās dzīves un psihiskās struktūras, kas izpaužas kulturas kopībā, — vēsturiski izveidojies stabils kopums.»

Visi šie elementi izveido dažādu tautu un cilšu īpatnības, kas ir nacionala formā un atšķir tās vienu no otras viņu tautu radošās mākslas rakstūrā, stilā un formā. Bet tautu radošās mākslas saturu, tāpat kā šo tautu kulturas saturu nosaka visai cilvēcei kopīgais attīstības likums.

Pēc savas formas atsevišķu tautu folklora var atšķirties viena no otras, bet pēc satura, tautām atrodoties vienādā attīstības stadijā, — tā ir līdziga un atšķiras tikai ar tēlu izveidojumu, stilu un ritmu — tas ir, ar formu.

Dziļi izstudējis marksistiski ļeņinistisko zinātni par sabiedrību, akademiķis N. J. Mars pierādījis, ka nacionalitate pēc sava satura ir sociala parādība. «Katra nacionalitate ir noteikta attīstības perioda pārdzīvošana cilvēces vēsturē, tās saimnieciski politiskās dzīves evolucijā, pie kam šī «pārdzīvošana» var būt «daļēja» un «pilnīga», t. i., pasaules apjomā. Tas ir dzīvo un mūslaiku kulturu radošo tautu tekošās attīstības «etaps» un «mirušo vai dzīvo tautu ar atmirušas, bet apziņā vēj saglabājušās sadzīves statīku palikušās attīstības periods», un tas noteic nacionalo kulturu.

Ieprieksējā citētā nacijas izpratne, kas balstās uz dziļu marksistiski ļeņinistiskās teorijas un dialektiskās metodes izpratni, lika akademiķim Maram nākt pie slēdziena par atsevišķu etnisku kulturu neeksistēšanu: «Nav cilšu kulturas, kas būtu atsevišķas pēc savas izcelšanās, bet ir cilvēces kultura noteiktās attīstības stadijās. To pa daļai varēja saglabāt atsevišķās ciltis, cilšu grupas vai cilšu un tautu grupas, bet pati par sevi tā ir «vienota pēc izcelšanās» un visas tās dažvedības ir viena radošās mākslas procesa koeficienti dažādās attīstības stadijās.

Laiku un vietu nosaka nevis gadi un teritorija, bet socialās uzbūves un saimniecisko formu laikmeti cilvēces dzīvē.»

Šī akademiķa Mara stadiju teorija sagrāva visas migracijas un pašizcelšanās teorijas, kas bija izplatītas buržuazisko folkloristu v.dū. Jau pirmais marksistiskais literaturas zinātnieks Pols Lafargs savā slavenajā rakstā «Tautu kāzu dziesmas un ceremonijas» aizrādīja uz to, ka visu to, kas kopīgs atsevišķu tautu folklorām, radījuši to attīstības kopīgie likumi.

Bet profesors Jansons, ignorēdams marksisma zinātnes atklājumus, iet vēl tālāk savos kļūdainajos uzskatos. Viņš šo kopīgo attīstības likumu negrib atteicināt uz latviešu tautu. «Latviešiem feodalismu no ārienes ienesa vācu iebrucēji,» — saka Jansons. Šis feodalisms apvienoja latviešu tautu pret vācu verdzinātājiem un «izbeidza šķiru cīņu latviešu tautas vidū». Feodalisma laikmetā latviešu folklorā «nav šķiru cīņas, nav antagonisma, kalpiem un saimniekiem ir kopīgas intereses, šķiru cīņa paliek pret feodalismu».

Vispirms, saprotams, pilnīgi nepareizi, ka latviešu folklorā trūkst antagonisma elementa latviešu starpā, starp dzimtcilvēkiem un brīviem zemniekiem, starp bagātiem un nabagiem.

Vesela virkne dainu liecina tieši pretējo. Tautas dziesmas krasi sadala latviešu tautu divās daļās — bagātajos un nabagos. Bagātajiem pieder muižnieki, vācu iebrucēji un seno latviešu bajāru pēcteči — bagātnieki «lielmani brīvzemnieki», kas dzīvo no kalpu un bezzemnieku darba. Pat zeme, kuru apstrādā nabagi — kalpi, ir sliktāka un nabagāka.

Nabagam visa dzīve jāpavada verdzībā:

Ai dieviņ, ai tētiņ,
Kur nabagam rūme būs,
Pilni meži briežu, jāču,
Pilni lauki lielmaņišu (B. V. 31161)

Pretēji tam, ko apgalvoja savā referātā profesors Jansons, it kā Līgo dziesmās ari neesot šķiru starpības un «kalpi un saimnieki, visi, draudzīgi līgodami», svinēja šos svētkus sizkustinošā vienprātībā, tautas dziesmas liecina pretējo:

Ai bagāta Jāņu diena,
Zirgi tauki, kalpi liesi,
Zirgam pilna sēka sile,
Kalpam tukša gaļas bļoda (B. 33136)

Saimnieki tautas dziesmās ir bargi, skopi un netaisnīgi:

Slaucu priedi, slaucu egli,
Kalpam putru vārīdama.
Cirpu rudu akmentiņu,
Kalpam svārkus šūdināju (B. 31732)

Tādu piemēru, kas krasi liecina par to, ka latvju folklorā eksistēja šķiru cīņas motīvi latviešu tautas starpā, varētu citēt bezgala daudz, te ietilpst tautas dziesmas par vagariem, pasakas par «bargo saimnieci», par «ūdens krūzi» un daudzi citi. Visi šie piemēri runā par to, ka uz ekonomisko attiecību pamata latviešu tautā pastāvēja mūžīga cīņa kā pret vācu verdzinātājiem, tā pret saviem ekspluatatoriem. Tas apstāklis, ka cīņa pret vāciešiem ieņēma lielāku vietu tautas radošajā mākslā, nebūt neļauj nākt pie slēdziena, ka latviešu tautas ekspluatatori bija tikai vācu «kungi», kā to nepareizi dara profesors Jansons.

Vai feodalisms Latvijā bija «savs» vai «svešs», vai valsts vara piederēja vācu vai latvju feodālim — tas nemainā sabiedrības šķiras strukturas būtību, bet tikai padziļina to. Saskaņā ar Marksu un Engelsu, jau valsts eksistence pati par sevi pietiekami liecina par šķiru diferenciaciju, par šķiru eksistenci, un līdz ar to arī par šķiru antagonismu. Tas profesoram Jansonam būtu jāzina.

Savā fundamentalajā darbā «Ģimenes, privatīpašuma un valsts izcelšanās» (Fr. Engelss, Latvijas Valsts izdevniecība Rīgā, 1946. g., 151. lpp.) Fr. Engelss raksta: «Beidzot, dzimtiekārta bija izaugusi no sabiedrības, kas nepazina nekādu iekšējo antagonismu un arī tikai tādai sabiedrībai bija piemērota. Tai nebija nekādu citu spaidu līdzekļu kā vienīgi sabiedriska doma. Bet nu bija radusies sabiedrība, kurai pēc visiem tās dzīves ekonomiskajiem apstākļiem bija jāsaskaldās brīvajos un vergos, ekspluatatoros bagātniekos un ekspluatētos nabadzīgajos, — sabiedrība, kura šos antagonismus ne vien nespēja samierināt, bet kurai tos arvien vairāk vajadzēja vēl saasināt. Tāda sabiedrība varēja pastāvēt tikai nemitīgā un atklātā šķiru savstarpējā cīņā vai arī zem kāda trešā spēka kundzības, kas, it kā nostādamies pāri savā starpā cīnošamies šķirām, apspiedā viņu atklātās sadursmes un, lielākais, pieļāva šķiru cīņu tikai ekonomiskā laukā, tā dēvētajā likumīgā veidā. Dzimtiekārta bija savu laiku pārdzīvojusi. To iznīcināja darbu dalīšana un tās sekas — sabiedrības sadalīšana šķirās. Tās vietā stājās valsts».

Attiecībā uz kārtu un šķiru strukturu, vāciešī pārņēma to, kas jau eksistēja latviešu cilšu sairšanas posmā, un šī diferenciacija turpinās arvien tālāk.

Bet profesors Jansons, ignorējot šos marksisma pamatlikumus, vēl neapstājas. So, pēc viņa domām, latviešu sabiedrības radīkalo attīstības īpatnību ar «klusinātu» šķiru antagonismu viņā parāda kā «tikumību», kurai bija liela loma latviešu folkloras tīrības uzglabāšanā un latviešu nacionalā rakstura īpatnību formēšanā. Viņš apgalvo, ka latvju folkloras pamata īpatnība ir tās senatnīgums un šis senatnīgums rāda latviešu tautas būtnes īpatnību, viņas dziļo tautas gudrību, «Katrai tautas gudrībai ir savs saturs... Plātona gudrība ir citāda nekā latviešu. Vienas tautas gudrība atšķiras no citas tautas gudrības,» — teica profesors Jansons.

Tāds apgalvojums skan kā pilnīgs idealisms un tam nav nekā kopīga ne tikai ar marksismu, bet vispār ar zinātni. Seno folkloru ir ļoti daudz. Tās eksistē ne tikai atpalikušajās tautās, kas vēl nav pakļāvušās kulturai, bet dažreiz pilnīgi tīrā veidā saglabājušās diezgan attīstītās tautās, kas ilgāku laiku bijušas pilsētas kulturas ietekmē. Tā, piem., Kanadā gandrīz līdz šai dienai saglabājusies ļoti tīra franču folklora, ko uz turieni aizveda pirmie iebraucēji (Le miracle de Folklore Français au Canada «M. Ch. Gabillaud Revue du Folklore Français et du Folklore Colonial». Paris 1934, Nr. 6, 345.—351. lpp.).

Vai tad no sacītā izriet, ka Kanadas frančiem ir cita «tautas gudriba» nekā pārējiem frančiem un ka viņi ir franču tautas «augstākais veids»!

Profesors Jansons izdara kļūdu pašā jautājuma nostādnē. Tieši buržuaziskā folkloristika, redzēdama folklorā līdzekli nacionālās senatnes cildināšanai, izmanto to šķiru pretrunu noniveļēšanai savā zemē. Tā, piem., darīja reakcionarie «somu skolas» pārstāvji, mēģinādami izmantot Kalevalu, somu tautas epu, kā politiskas cīņas ieroci pret Padomju Savienību un tās tautām — karejiem, ingermanlandiešiem u. c. Savā laikā b. Manuiļskis jau aizrādīja uz to, ka «apelacija pie senatnes folkloras ir viens no raksturīgākajiem fašistu paņēmieniem demokratijas graušanā» (Padomju folklora, 1935. g. Nr. 2—3, «Buržuaziskā Folkloristika»).

Buržuaziskā folkloristika neiztirzā tautas radošo mākslu tās attīstības gaitā, viņa neapskata folkloras parādības tās virzībā, pretrunu rašanās gaitā, bet gan statiski, kas noved pie formalisma, pie bezizejas strupceļa zinātnē par folkloru. Šī formalisma kaite ir arī profesoram Jansonam, kad viņš folkloras parādību studēšanas nozīmību aprobežo tikai ar pagātni, saprazdams šo pagātni arī tikai statiski, bet nevis kā gadsimtu attīstības gaitu, ignorēdams tās tālāko attīstību amatnieku, strādnieku un revolucionārās tautas poezijā. Noliedzot proletariata mutiskās poezijas mākslinieciško vērtību, buržuaziskā folkloristika cenšas mazināt strādnieku šķiras radošās mākslas iespējamības un vērtību.

Padomju zinātnieku pētījumi pierādīja, ka folklora nav saistīta vienīgi ar sen pagājušiem laikiem, bet ka tani atrod atspoguļojumu arī pašreizējais laikmets tā dažādākajās parādībās. Spilgts piemērs — «častuška», kuras studēšanas nepieciešamību ne vienreiz vien atzina Maksims Gorkijs — padomju folkloristikas pamatlicēja. Būtībā «častuška» ir senatniga, bet kairu dienu rodas no jauna, spilgti parāda pilnīgi apzinātu šķiru cīņu dažādās socialās grupās. Folklora ne tikai atspoguļo šķiru cīņu, bet ir viens no šīs cīņas ieročiem. Pašlaik jau pilnīgi neiespējami runāt par folkloru kā par kādas atsevišķas tautas vienveidīgas ideoloģijas izpausmi. Šī, līdz ar viena no profesora Jansona pamatklūdām. Nodarbodamies ar savādu zinātnisku ekvilibristiku, viņš īstenībā «pielūdz to, ko noliedz, un noliedz to, ko pielūdz.»

Runājot par valodas zinātni, akademiķis N. J. Mars, Izmekļēti raksti, I sējums, 2. lpp.): «Jautājums nepastāv valodu zinātnieku strīdā, kaut arī viņi būtu jebkursa valodu sistemas filologi vai lingvinisti, bet valodu zinātnes nostādīšanā formalitiski vai sabiedriski materialistiski.»

Šīs akademiķa Mara domas par valodu pilnīgi attiecas arī uz folkloristiku. Profesora Jansona personīgais uzskats spilgti pierāda, ka visa lieta pastāv kļūdās, kas tiek pielaistas zinātniskā darbā, pielietojot nepareizu pētīšanas metodi.

Kad profesors Jansons apgalvo, ka kulturali vēsturiskā metode, kuru viņš pielietoja savos agrākajos darbos, nav pretrunā ar marksistisko metodi, bet ir tās «priekšteciš», kad viņš grib apvienot šīs metodes, pasniedzot savus kļūdainos pretzinātniskos slēdzienus kā marksistiskās metodes pielietošanas rezultātu, viņš cenšas ievilkt marksismā tam svešās un kaitīgas teorijas, diskreditējot marksisma zinātni, grib atdzivināt uzskatus no saviem agrākajiem darbiem, kurus viņš pats atzinis par nepareizīem.

Tiešām, pietiek izskatīt profesora Jansona darbus, sākot ar viņa doktora disertaciju «Die lettischen Maskenumzuege», kas izdota 1936. g., un beidzot ar viņa vēlākajiem darbiem, kā «Uz kā pamatojas mūsu traģedijas sākumi», «Latvju skatu lugas sākumi, kāzas un rotaļas», par maģiju u. c., — lai pārliecinātos, ka profesors Jansons no jauna pauž savus vecos maldīgos uzskatus, tikai citā mērcē.

Šais darbos plaši iztirzāta latviešu tautas piederība pie Ziemeļu un Viduseiropas, slavenās «Mitteleuropa», tautu grupas, kaut gan ārkārtīgi liels daudzums latviešu tautas dziesmu liecina, ka latviešu tauta bija daudz tuvāka slavu (krievu) tautām, ar kurām tai ir daudz kopīgu motīvu un sižetu latvju folklorā.

Tas liecina par buržuaziskās zinātniskās domas stagnaciju, par tās nespēju izprast folkloristikas problemas, par tās pētniecisko iespējamību aprobežotību.

Vienīgi progresīvā padomju zinātne izveda folkloristiku no strupceļa, salauza tās mākslīgās robežas, kurās bija ieslēgta folkloras studēšana kā pagātnes mirušais statiskais mantojums.

Padomju tautas radošās mākslas uzplaukums pēc Oktobra revolucijas, bezgalīgais daudzums teiksmu, leģendu un dziesmu, ko padomju tautas veltījušas padomju valsts lielajiem pamatlicējiem Ļeninam un Staļinam, pierādīja, ka buržuaziskās folkloristika teorijām nav nekāda pamata. Šīs dziesmas sasniedz tādu mākslinieciku vērtību, kas nav zemāka par visslavenākajiem senās folkloras paraugiem.

Padomju folklora ir mūsu zemes socialistiskās celtniecības aktīvs līdzdalībnieks. Padomju zinātne nodarbojas ar konkrētiem uzdevumiem, kas stāv padomju tautas priekšā. Padomju tautas pagātnes folkloras studēšana arī jāpakļauj šiem uzdevumiem. Šim nolūkam nepieciešams pareizi iztirzāt un apgaismot folkloras jautājumus, balstoties uz progresīvo padomju zinātni.

Padomju folkloristikas zinātnes plašais apjoms, tās progresīvās teorijas kas pamatojas uz marksistiski ļeņinistiskās metodes pielietošanu, deva labus rezultātus. Tos ignorēt nav tiesības nevienam padomju universitates zinātniskajam darbiniekam.

Latviešu tautas lielā poetiskā apdāvinātība, poetiskā materiala milzīgie krājumi veicinās Padomju Latvijas apstākļos jaunu tautas radošās mākslas uzplaukumu, kas ieņems redzamu vietu padomju folkloras zelta krātuvē.

Latvijas zinātniskajiem darbiniekiem ar visu boļševistisko principialitati visādi jāveicina progresīvās padomju ideoloģijas attīstība latviešu tautā.

A. ČECHOVA LUGAS „TĒVOCIS VAŅA"

izrāde Krievu dramas teatrī

Pirmsrevolucijas buržuaziskā literaturas kritika daudz nopūlējās, lai ar dažādiem izdomājumiem noēnotu A. Čechova darbu lielo vērtību. Viņu dēvēja par «pesimistu bez cerībām», «mijkrēšļa un saīgušo cilvēku apdziedātāju», «vienaldzīgo rakstnieku»... Buržuaziskā kritika sevišķi vērsās pret A. Čechova lugām. Tās izdaudzināja par neskatuviskām, nesaprotamām, bez jebkādas darbības. Cilvēku, kas karsti mīlēja dzīvi, priecājās par katru jaunu asnu tajā, — uzdrošinājās nosaukt par pesimistu! Rakstnieku, kurš ar visu sava talanta spēku šaustīja mietpilsonību, buržuaziskās sabiedrības nabadzību, — nosauca par vienaldzīgu rakstnieku! Čechovu, kas slavināja pilnvērtīgu dzīvi, skaistumu un sauli, nekaunējās nosaukt par «mijkrēšļa dzejnieku»! Un tā nav jāuzskata par vienkāršu buržuaziskās literaturas kritikas kļūdu, bet drīzāk gan par izrēķināšanos ar lielo rakstnieku.

Kas attiecas uz Čechova lugām, tad Maskavas Dailes teatris jau pirms pus gadsimta atmaskoja leģendu par šķietamo skatuviskuma trūkumu viņa lugās. Un šķiet, ka Čechova dramaturģijā vairāk nekā pārējos viņa darbos ar lielāku spēku skan pārliecinošs optimisms, ticība gaišākai nākotnei, pārliecība par drīzu tās atnākšanu. «Es izjūtu laimi, Aņa, es jau to redzu... Lūk, viņa, laime, lūk, viņa iet. iet tuvāk un tuvāk, es jau dzirdu viņas soļus. Un ja mēs neredzēsim, neuzzināsim viņu, vai gan tā kāda nelaime? Viņu redzēs citi!» — runā students Trofimovs lugā «Ķiršu dārzs». Bet lugā «Trīs māsas» kā zvans skan tālredzīgi vārdi: «Atnāca laiks, pār visiem mums savelkas negaisa mākoņi, nāks veselīga, spēcīga vētra, kas jau nāk. ir tuva un izpūtīs no mūsu sabiedrības šlinkumu, vienaldzību, aizspriedumus pret darbu, muļķīgo garlaicību...» Ar lielu pārliecību izskan Soņas vārdi lugā «Tēvocis Vaņa», kuros viņa izteic ticību, ka ieraudzīs «gaišu, brīnišķīgu, krāšņu dzīvi». Bet Aņa («Ķiršu dārzs») šīs dzīves tuvošanos izteic vienkāršiem, aizrautīgiem vārdiem: «Sveika, jaunā dzīve!»

Jāatceras, ka viss tas uzrakstīts ilgi pirms lielās Oktobra un pat pirms 1905. gada revolucijas. Kur te ir izdomātais «pesimisms»? Kur «vienaldzība», par ko mēdza runāt buržuaziskā kritika?

Vēstulē A. Čechovam lielais krievu rakstnieks M. Gorkijs augstu novērtēja Čechova dramaturģiju. Viņš rakstīja: «...Runā, piemēram, ka «Tēvocis Vaņa» un «Kaija» — jauna parādība dramatiskajā mākslā, kurā realisms pacelas līdz apgarotam un dziļi pārdomātam simbolam. Es atrodu, ka to ļoti pareizi runā. Klausoties jūsu lugā, es domāju par dzīvi, kura upurēta elkam, par skaistuma ielaušanos trūcīgajā cilvēku dzīvē un par daudz ko citu galveno, svarīgāko. Citas dramas nepacel no realitates līdz filozofiskiem vispārinājumiem, — jūsējās to dara...»

Čechovs ar milzīgu spēku atsedz kapitalistiskās sabiedrības augoņus, modinot tautā naidu pret iekārtu, kas to apspieda, nomaitāja skaistumu, visu progresīvo cilvēku dzīvē.

Čechovs ir ārkārtīgi smalks psichologs un kapitalistiskās īstenības augoņus viņš graiza īpašiem līdzekļiem. Vislabāk Čechova lugu savdabību raksturo viņš pats: «Jārada tāda luga, kurā cilvēki atnāktu, aizietu, ēstu pusdienas, runātu par laiku... Lai uz skatuves viss risinātos tikpat sarežģīti un reizē ar to tikpat vienkārši kā dzīvē.» Lūk, tieši šai apstāklī ir Čechova lugu savdabība, atslēga to pareizam izturkojumam. Tās jāspēlē tā, lai «viss risinātos tikpat sarežģīti un reizē ar to tikpat vienkārši kā dzīvē». Tam jāķļūst par priekšnosacījumu, lai Čechova radītie tēli dzīvotu uz skatuves, dodot skatītājiem filozofiskus vispārinājumus, lai uz padomju skatuves šie tēli gūtu savu nozīmību.

Bet tēlot tikpat sarežģīti un vienkārši, kā tas ir dzīvē, ļoti grūts uzdevums. Pasaules klasiskās dramaturģijas krātuvē ir lugas, kas sava asuma un spilgtuma ziņā, varbūt, pārspēj Čechova lugas, bet nav grūtāka uzdevuma kā panākt Čechova lugu pilnīgu skatuvisku iemiesojumu. Tāpēc arī, ejot uz Čechova lugas «Tēvocis Vaņa» pirmizrādi, dibināti radās jautājums: vai Krievu dramatiskais teatris spēs atrisināt tik atbildīgu uzdevumu?

Un tūlīt jākonstatē, ka šīm šaubām visumā nebija pamata. Teatra kolektīvs ar inscenētāju J. Jurovski priekšgalā, uzvedot Čechova lugu «Tēvocis Vaņa», daudz un rūpīgi strādājis. Ne aktieriem, ne inscenētājam nevar pārmest, ka viņi pietiekami dziļi un pārdomāti nebūtu piegājuši grūtā uzdevuma atrisināšanai. Darīts daudz. Par to runā uzveduma idejiskais risinājums un labā aktieru spēle, Čechova dramaturģijas izpratne, kas bija redzama vairākās ainās, un, beidzot, skatītāju atzinība.

Un tomēr jāsaka, ka šaubas par uzveduma labu izdošanos izgaisa tikai visumā, jo ne visās šī uzveduma ainās mēs pilnībā redzējām «čechovisko garu». Un ja turpmāk mēs runāsim par dažiem uzveduma trūkumiem, tad tikai tāpēc, ka Čechova lugas prasa mēnešiem ilgu iejušanos, bet teatrī šis process būtībā tikko sācies un aktieriem ir visas iespējas iesākto darbu veikt vēl labāk, vēl pilnīgāk.

Kādi tad iemesli tam, ka lugas uzvedumā ne viscaur jūtams Čechovs, kaut arī mums nav šaubu par visumā augsto uzveduma kulturas līmeni un daudzu aktieru teicamo spēli?

Jā, Čechova lugās maz ārējās dinamikas, tā paša sižetiskā veidojuma, ko Ņemirovičs-Dančenko nosauca par «novecojušos darbību». Čechova lugās to aizstāj tas, ko tagad teatros sauc par «zemtekstu», iekšēju darbību un iekšēju sasprindzinātību. Leonids Ļeonovs to raksturo šādi: «Sākot ar Čechovu, literaturā un teatrī radās zem-

A. Aļeksandrova — Soņa, L. Meļņikova — aukle

teksta jēdziens kā jauna apslēpta koordinata, kā jauns līdzeklis varoņa tēla papildu padziļināšanai...» Čechovs uzstājās pret tiešu ideju, jūtu, centienu atveidojumu uz skatuves. Viņš teica, ka cilvēki dzīvē «ne katru minūti apšaudās, karas, atzīstas mīlā. Cilvēki pusdieno, tikai pusdieno, bet šai laikā rodas laime un tiek sagrauta viņu dzīve...»

Un teatra uzdevums parādīt ne tos nedaudzos ārējos notikumus, kurus skopi dod dramaturgs, bet viņa lugu iekšējo jēgu, iekšējo darbību, «zemtekstu», ar ko piesātinātas Čechova lugas. Protams, ļoti svarīgi parādīt, cik dzīvē viss ir vienkārši, ko Krievu dramatiskais teatris veic ļoti labi. Bet ar to viss nav izsmelts, jo paliek galvenais — parādīt, ka dzīve ir sarežģīta. Un šo uzdevumu teatris nav veicis pilnīgi, kaut arī uz visiem aktieriem tas neattiecas.

Tāpēc brīžiem ģimenes dramas attēlojumā nebija pilnības, tēlojums nepacēlās līdz «apgarota un dziļi pārdomāta simbola» līmenim. Piemēram, liekas, ka Voinicka (tēvocis Vaņa) mīlestībai uz profesora sievu un Soņas nelaimīgajai mīlestībai uz Astorovu ierādīta pārāk liela vieta lugas uzvedumā. Trešajā cēlienā, kad notiek šaušanās, nav skaidra tēvoča Vaņas rīcība, un rodas iespaids, ka visam pamatā ir tikai rupjās materiālās intereses, tāpēc ka profesors ieteic pārdot muižu, kaut gan patiesībā tas nav tik vienkārši.

Interesanti un īpatni A. Deņisovs tēlo tēvoci Vaņu. Parasti viņu traktē kā sabrukušu, vienaldzīgu cilvēku, izteicot šīs rakstura īpašības pat viņa vaibstos. Deņisovs rāda citādu Voinicki — kā inteliģentu, gudru cilvēku. Un kad Voinickis saka, ka varētu būt par lielu cilvēku, tad šo frazi mēs uzņemam ne kā tukšu lielību, bet ticam, ka tiešām tā varētu būt. Deņisovs savdabīgi atsedza Čechova lugas zemtekstu. Kā trūkumu viņa tēlojumā varētu atzīmēt to, ka Deņisovs ir pārlieku retorisks, kā arī to, ka viņš pārāk izceļ mīlestības līniju lugā. Kā labu Čechova izpratēju Deņisovs sevi apliecināja ceturtajā cēlienā.

Lugas otrā centrālā figura — doktors Astrovs, ko tēlo J. Jurovskis. Kā režisors viņš droši vien juta, ka izrāde brīžiem zaudē iekšējās attīstības plūdumu, vairāk parādot ārējo, bet iekšējā darbība paliek neizcelta. Un šo trūkumu Jurovskis gribēja aizstāt ar drusku neparasto lauku ārsta traktējumu. Viņa veidotais tēls zināmā mērā atgādina Čacki, padzīvojušu vīru, kas atmetis visu un aizgājis strādāt apriņķī. Protams, Astrovs zināmā mērā vēršas pret tālaika sabiedrisko iekārtu, bet tomēr viņš nav Čackis. Tāpēc arī neatlaidīgais, klusais darba darītājs Jurovska tēlojumā pārvēršas par niknu oratoru, kaut gan Čechova teksts, un jo sevišķi zemteksti, nav piemērots tiradēm.

Vienkāršs un patiess ir A. Aļeksandrovas (Soņa) un L. Meļņikovas (aukle) tēlojums. Šais tēlos mēs redzam «sarežģītās un reizē ar to vienkāršās» dzīves izpaudumu. Labu Soņas lomas izpratni apliecināja otrā sastāva tēlotāja E. Roze. Viņām līdzās var nostādīt V. Gluchovu (Vaņa), kas arī atzīstami izpratis Čechova lugas būtību.

Tukšā un uzpūtīgā profesora Serebrjakova lomu atzinīgi tēloja J. Deburs. Bet viņa spēle vietām bija pārāk deklamativa. Profesors Serebrjakovs tāpēc arī bīstams, ka viņš ļoti tic savām spējām, kuru patiesībā nav. Aktieris neparāda šo profesora iedomību, tāpēc viņa tēlojums līdz galam nepārliecina skatītāju. Nepārliecina V. Vaļevskas tēlojums (Jeļena Andrejevna).

Izrādes māksliniecisko noformējumu rūpīgi veidojis dekorators M. Āboliņš. Sevišķi tas jāsaka par pirmā cēliena dekoracijām, kamēr pēdējo cēlienu dekoracijās mazāk oriģinalas izdomas.

S. Markovs

JAUNS SIMFONISKS ORĶESTRIS

Viens no Filharmonijas pamatuzdevumiem ir simfoniskās muzikas — kā laikmetīgās padomju, tā arī klasiskās — labāko paraugu kultivēšana un propaganda. Tomēr, lai cik tas dīvaini, mūsu Filharmonijai nav bijis pa spēkam veikt šo savu svarīgo uzdevumu un tā bijusi spiesta dot simfoniskus koncertus kopā ar Radiokomitejas orķestri. Tagad šis trūkums novērsts.

Pēc Mākslas lietu pārvaldes muzikas daļas iniciatīvas Filharmonija noorganizējusi Mazo simfonisko orķestri ar 46 muziķiem.

Orķestris popularizēs labākos simfoniskās muzikas darbus, kādi būs pa spēkam tā sastāvam. Pirmajā programmā dzirdēsim latviešu padomju komponista Jāņa Ivanova «Varavīksni» un Kaļiņņikova I simfoniju. Bez tam šai programmā vēl atskaņos Čaikovska «Rokoko» variacijas ar čella solistu Ernestu Bertovski. Otrā programa būs veltīta baleta muzikai. Te dzirdēsim — Glika, Čaikovska, Guno un Melngaiļa darbus. Trešajā programmā ietilpst tikai Bethovena darbi: «Egmonta» uvertīra, 4. simfonija un ļoti reti atskaņotais vijoles, čella un klavieru koncerts kopā ar orķestri.

Mazais simfoniskais orķestris dos sistematiskus pēcpusdienas koncertus svētdienās, bet vasarā koncertēs arī Dzintaru koncertzālē. Tā nelielais sastāvs dos iespēju izbraukt uz dažādiem Rīgas rajoniem.

Koncerta kodols ir augsti kvalificētie muziķi, ap kuriem pulcēsies un augs jaunie kadri. Tāpēc jo sevišķa vērība veltīta rūpīgiem koncertu mēģinājumiem.

Par Mazā simfoniskā orķestra diriģentu uzaicināts jauno diriģentu Vissavienības konkursa laureats Arvīds Jansons, kas jau gatavo pirmo programu. Bez tam atsevišķus koncertus diriģēs Edgars Tone un N. Zolotonoss.

LATGALES DRAMAS TEATRA IZRĀDES

Aprīļa mēnesī Latgales dramas teatris dažādās Latgales vietās devis divdesmit izrādes un koncertus. Aprīlī teatris desmit reizes uzvedis A. N. Ostrovska komediju «Ne katrreiz runcim mielasts», sniegdams šo komediju 7 vietās: Rēzeknē, Zilupē, Ludzā, Maltā, Bērzgalē, Stolerovā un Mežvidos. Arvīda Griguļa komedija «Kā Garpēteros vēsturi taisīja» (komedijas pirmizrāde notika 6. aprīlī) sniegta 3 izrādēs Rēzeknē.

Viļa Lāča luga «Bāka uz salas» aprīlī izrādīta 2 reizes — Ludzā un Greivuļos. Teatra koncerta brigade devusi 4 koncertus — Sakstagalā, Bērzgalē, Makašēnos un Stolerovā.

Aprīļa pēdējās dienās teatris repertuaru papildināja ar jaunu inscenējumu — Bogomazova bērnu lugu «Meitene Biza», kuras pirmizrāde notika Rēzeknē 27. aprīlī.

VIŅAS SLAVA DZĪVOS MŪŽĪGI

Lielajā Tēvijas karā padomju tauta uzrādīja tik daudz varonības un pašuzupurēšanās piemēru, ka tiem līdzīgus nesameklēt citu tautu vēsturē. Padomju Armija un visa padomju tauta pašaizliedzīgi atdeva visus spēkus dzimtenes atbrīvošanai no varmācīgo iebrucēju jūga. Biedra Staļina aicinājumi kara dienās — cīnīties līdz pēdējai asins lāsei par dzimtajām pilsētām un ciemiem, par rūpnīcām un ziedošajiem kolchozu laukiem visplašāko atbalsi atrada jaunatnes rindās. Zoja Kosmodemjanska, Aļeksejs Matrosovs, Krasnodonas jaunieši, Liza Čaikina un daudzie citi, — lūk, vārdi, kas pēc nāves kļuva nemirstīgi, jo nāve, kurā mirst cilvēks dzimtenes vārdā, nav nāve, bet nemirstība.

Par vienu no šiem varoņiem — Lizu Čaikinu — stāsta N. Birjukova romans «Kaija». Tā ir grāmata, kas iedvesmo varoņdarbiem katru jaunieti, lai kur viņš atrastos un kas viņš būtu. Tā ir grāmata, kas dzīvos padomju literaturā kā varonības un pašuzupurēšanās vēstījums, grāmata, no kuras vēl daudzas paaudzes pēc mums smelsies spēkus un drosmi.

Romans iesākas ar galvenās varones Katjas Volginas ierašanos pie rajona komitejas sekretara Zimina. Lappuse pēc lappuses atklāj Katjas galvenās rakstura īpašības, rāda viņas garīgo augšanu un personības veidošanos, līdz romana pirmās daļas beigās mūsu priekšā stāv jau konkreti uzskatāms komjaunietes tēls. Tai laikā Katja, vienkāršā sādžas meitene, ir vēl garīgās augšanas stadijā. Bet Katja nemitīgi sevi veido, lai kļūtu sabiedriskajam darbam derīgs loceklis: viņa mācās no grāmatām. Grāmatas — viņas sirdslieta. Viņa jūsmo par Maskavu, kur grāmatu ir kaudzēm, un skumst, ka to tik maz ir rajona bibliotekā. Mēs redzam to neganta sniegputeņa laikā mērojam tālo ceļu uz biblioteku, redzam, kā tā cauru naktī līdz rītausmai nosēž pie grāmatas.

Romana darbības sākumā Katja ir tikai lasītavas pārzine, vēlāk arī komjaunatnes sekretare. Tagad viņa ir jau izveidojusies personība, patstāvīga savos spriedumos un rīcībā.

Kā komjaunatnes sekretarei viņai paveras visciešākais darbs ar masām, ar jaunatni. Viņa noorganizē meiteņu kopu, kura apņemas sasniegt rekordražu no liniem. Kad no pārmērīga slāpekļa daudzuma lini sāk dzeltēt, viņa personīgi to pārdzīvo dziļāk nekā visa kopa. Katja saprot, ka pasākumi, ko uzņēmusies jaunatne, nedrīkst ciest neveiksmes, jo jaunatnei jābūt ceļa rādītājai jaunu ražošanas metožu apgūšanā. Neveiksmes gadījumā — vecie aizspriedumi turpinās valdīt dzīvē un vilks to uz leju. Te Katjas izpratne mērojama jau valstiskā dziļumā.

Drīz Katjas vadītās kopas piemēram seko citi jaunieši. Jaunā metode uzvarējusi. Notiek sacensības.

Katja ir ne vien teicama organizatore un vadītāja, bet arī laba cilvēku pazinēja — īpašība, bez kuras nav domājams sekmīgs darbs ar masām. Viņa prot ieskatīties cilvēka dvēseles dziļumos, atrast ceļu uz viņa sirdi. To rāda piemērs ar jaunieti Marusju. Marusja kādreiz bija komjauniete, bet izstājusies, jo — pēc viņas pašas izteiciena — komjaunatnē bijis garlaicīgi: «Maksājām biedru iemaksas. Paretam bija sapulces, bet tanīs vieni plāpāja, citi skatījās pulkstenī: vai drīz beigsies! Ne darba, ne jautrības.» Katja ierosina Marusju iestāties viņu komjaunatnes organizacijā. Un Marusjas dzīvē notiek lūzums. Viņa pārdomā par visu un ierauga, ka īstā dzīve rit viņai garām, ka tā ir tik skaista un netverami plaša, ka tanī ir tik daudz gaiša un satraucoša, ka viņas pašas sīkās individuālās bēdas nobāl šīs plašās dzīves priekšā kā niecīgas un nevajadzīgas. Un līksmas domas izskan Marusjas sveiciena dzīvei: «Sveicu tevi, ilgi no manis izslīdējušā īstā, lielā dzīve!»

Krāšņo, ziedos izraisījušos dzīves plauksmi pēkšņi pārtrauc nodevīgais Vācijas uzbrukums Padomju Savienībai. Sākas grūtas dienas. Visi ieročus nest spējīgie vīrieši stājušies Sarkanās Armijas rindās, un rajonā izjūtams stiprs darba roku trūkums. Labība dzeltē, un graudi izbirst uz lauka, pie tam togad pagadījusies bagāta raža. Organizēt labības novākšanu, lai neviens grauds nepaliktu uz lauka — valstiski svarīgs pienākums. Un atkal redzam Katju darbu organizēšanas priekšgalā. Te viņa ir rajona komitejā, te vietējā ciema padomē, aicina, organizē, vada. Darba ir tik daudz, ka neatliek laika pat miegam. Parādās jau pirmie bēgļu bari. Pametuši visu iedzīvi sev aiz muguras, dziļā apatijā viņi bez gribas, bez mērķa klīst uz priekšu. Katjas aicinājumam — apstāties un palīdzēt novākt ražu — neviens neatsaucas. Vilšanās: «Šinīs tumšajās, šausmīgajās dienās garīgo drosmi viņa smēlās savā kaislajā ticībā uz tautu, kas (par to viņa bija pārliecināta) dzimtenes glābšanai atdos visu, visu, ko vien var, nesaudzējot pat dzīvību. Un, lūk, tagad viņas priekšā stāvēja saniknoti cilvēki. Kurp tie virzīsies, pa kādu ceļu?» Tā domā Katja, noraudzīdamās bēgļu vezumu rindās, kas aizslīd garām labības laukiem. Bet viņa ir par daudz liela patriote, lai viņas ticība tautai sabruktu ar vienu vienīgu piemēru. Viņas aicinājums — piedalīties visiem ražas novākšanā — taču bija atradis dedzīgas sirdis. Bija ieradušies gan pionieri, gan sen jau atpūtā aizgājušie sirmgalvji, nemaz nerunājot par sievām un meitenēm. Bet tos, kas nupat tik bezcerīgi aizbrauca tai garām, vajadzēja saprast: viņi sev aiz muguras bija atstājuši visu ilgo gadu pūliņu augļus. Un, lūk. šī karstā ticība tautai, šī paļāvība uz viņas spējām izcīnīt uzvaru tad arī deva Katjai tik daudz garīgā spēka un izturības vēlāk ar nicināšanu raudzīties nāvei acīs un atdot savu dzīvību tautas labā. Par to stāsta romana turpmākās divas daļas.

Romana II un III daļā plašā panoramā rādīta dzīve vācu okupacijas jūgā.

Neskatoties uz dziļo pazemojumu un pilnīgo beztiesību, kādā atrodas tauta, tā ne mirkli nešaubās par savu uzvaru. Kamēr partizani mežā gatavojas aktīvai darbībai, tautā izraisās pretestības kustība. Pie tilta būves darbiem sadzīti, ļaudis visādi mēģina kavēt to nobeigšanu: tilts pāri Volgai pavērs ceļu uz Maskavu. Viņu vidū atrodas arī nodevēji: bijušais kulaks Timofejs Strebulajevs un viņa dēls. Vecais Strebulajevs — tipisks to padomju varas ienaidnieku tips, kurus dzīvē grūti atmaskot, jo viņi liekuļo, izliekas par karstiem padomju piekritējiem, bet sirdī glabā atriebes domas

un gaida citus «labākus» laikus. Tāds ir arī Strebulajevs. Rajonā viņš ieradies kā svešnieks, ar laiku liekuļodams ieguvis uzticību un kļuvis par kolchoza saimniecības vadītāju. Kad vācieši ielaužas rajonā, nenogaidījis, kamēr kaujas norimst, viņš saģērbjas goda drēbēs un iet tiem pretī, lai stātos to kalpībā. Ticis par stārastu viņš dara visu, lai izpelnītos viņu labvēlību. Viņš pacieš visu: kā nicināšanu no vāciešu puses, tā naidu no tautas puses, ja tikai par to samaksā. Lai labāk varētu spēlēt savu nodevēja lomu, viņš pazemojas pat tik tālu, ka liek sevi nopērt visu ļaužu priekšā... «Timofejs piegāja tuvāk policijas šefam un kaismi, kā murgā sāka čukstēt:

— Man ir baigi, jūsu labdzimtība... Visi neieredz, draud, bet par uzticību... Kāda te var būt uzticība!... Man ir lūgums jūsu žēlastībai: lai uzšauj zaldati, ļaudīm redzot... Ne pa īstam, tikai skata pēc...—» (262. lpp.).

Jaunais Strebulajevs — moralisks un fizisks izdzimtenis. Kad vācieši ieņem rajonu, viņš nedodas līdz citiem jauniešiem uz mežu partizanos, bet paliek mājā. Viņa dvēselē nav varonības jūtu, viņš nav spējīgs uzupurēties citu labā, viņš ir gļēvs un bailīgs. Tāpat kā vecajam, arī jaunajam Strebulajevam nauda ir augstākā vērtība pasaulē. Kad abus Strebulajevus partizani ved uz nošaušanu, Stepans metas lūgdamies ceļos, ka nevainīgs, un — kad tas nelīdz — piedāvājas pats nogalināt savu tēvu, ja ar to var izglābt sev dzīvību.

«Stepka skaļi ieraudājās.

— Saudzējiet! Ja gribat... es pats viņu nošaušu vai... nožņaugšu... Tikai mani... piedodiet man, pieņemiet mani pie sevis partizanos...» (377. lpp.).

Strebulajevs ir arī tas, kas par Jūdasa grašiem nodod Katju vāciešiem, kad tā kādā uzdevumā no partizanu novietnes ierodas sādžā.

Nekādas mokas un spīdzināšanas nespēj Katju piespiest izdot savus biedrus. Nelīdz arī solījumi un glaimi, ar ko viņu bagātīgi apber vācieši, lai izdabūtu no viņas partizanu atrašanās vietu. Katja spītīgi klusē. Izmocīta un noasiņojusi viņa pat nāves brīdī skatās drosmīgi acīs saviem bendēm. Vadīdamās no savas komjaunietes pārliecības, pāri savai personīgajai drošībai viņa redz ko augstāku — nepieciešamību atdot sevi visu tautas brīvības labā, mirt Ļeņina-Staļina idejas vārdā.

Par daudz aizkustinošas ir romana pēdējās lappuses, lai tās tik vienkārši varētu pārstāstīt. Viena cilvēka nāve te ir pacelta tādā idejiskā augstumā, ka mēs jūtam: nāve, kurā mirst cilvēks, aizstāvot savu dzimteni, savu tautu, nav nāve, bet nemirstība.

«Varoņiem vienmēr ir divas dzīves: viena — īsa, kas izbeidzas kapā, bet otra dzīve ilgst cauri gadu simteņiem,» saka N. Birjukovs noslēgumā.

Tādi varoņi kā Katja Volgina dzīvos mūžam mūsu apziņā kā dzīvs, nesatricināms un iedvesmojošs spēks. Viņas varonība nebija vienkārša pārdrošība vai mirkļa aizrautība. Tā bija apzinīga un mērķtiecīga kā visas humanās idejas, ko jauniešu apziņā ieaudzina Ļeņina komjaunatne. Un nav tāda spēka pasaulē, kas varētu uzvarēt tautu, kurai ir tādi varoņi.

To māca mums šī grāmata.

A. Ilmārs

N. Birjukovs, «Kaija». Romans. Latvijas valsts izdevniecība 1947. Ilustrējis M. Karpenko.

VARONĪGĀ UN SKAISTĀ ĻEŅINGRADA

(Ceļojuma piezīmes Maija svētku ekskursijas laikā)

1941. gada augustā hitleriešu karapulki, līdz zobiem apbruņoti, apgādāti ar vismodernāko kara techniku, nonāca Ļeņingradas pievārtē no trim pusēm — no Kingisepas, Lugas un Tosno. Viņu bija pāri par 300.000, viņu rīcībā bija 6000 lielgabali, 19.000 ložmetēju, 4500 mīnmetēju, 1000 tanku un pāri par 1000 kaujas lidmašīnu. Asinskārīgajiem prūšu laupītājiem par Ļeņingradas ieņemšanu bija apsolīta pilnīga vaļa «Austrumzemē», milzīgas privatas latifundijas, vergu bari, pilis un Krievzemes pasakainās bagātības. No Pēterhofas, Krasnoje Selo un Puškinas vēsturisko celtņu jumtiem viņi kārām acīm skatījās uz Ļeņina pilsētas neskaitāmo fabriku dūmeņiem, Isaakija katedrales kupolu, Petropavlovskas un Admiralitates smailēm. Trakā sajūsmā, pa ceļam salaupītā degvīna un šampanieša pudeles sizdami, viņi kliedza:

— Leningrad, Sankt Peterburg, Viktoria!

Gara acu priekšā viņi jau redzēja piepildāmies savu senču — krusta suņu — sapni pakundzēt zem saviem naglotajiem papēžiem slavu zemes un pēc tam visu pasauli. Viņi bija jau izgudrojuši, ka vārds «slavi» ir identisks ar vārdu «sklav», kas nozīmē vergu. Viņi nofotografēja Ļeņingradas ārpilsētas gala stacijā sabumbotu tramvaju un rakstīja: «Mūsu rokās jau Ļeņingradas tramvajs!»

Leipcigas «doktors» Hanss Millers bija jau atbraucis. Rīgā un nodibinājis savu «Allgemeine Handels Gesellschaft im Ostland», lai ar to pārceltos uz Ļeņingradu un organizētu «Austrumzemes» tirgu ar filialēm Tallinā, Rīgā un Liepājā. Pusvācietis Cvibels gatavojās atvērt Ļeņingradā konditorejas preču lieltirgotavu, bet monarchists Hartmanis nevarēja izšķirties, kur dibināt meža eksporta kantori — Ļeņingradā vai Murmanskā. Aprēķini bija tālejoši un brīnišķīgi, tāpēc šo svarīgāko Padomju zemes rūpniecības un ostas pilsētu vajadzēja ieņemt par katru cenu.

Hitlerieši ar īstu laupītāju neatlaidību mācās virsū pilsētai. Mēneša laikā viņi bija ziedojuši šai akcijai jau lielāko daļu savu karotāju — ap 170.000 vāciešu, 500 tanku un 800 lielgabalu. Kad netika galā vieni paši vācieši, viņi aicināja palīgā visu iekaroto zemju fašistus, solīdami tiem laupītāju, piķieru un vagaru amatus. Latviešu slepkavas bangerski un arāji sapņos jau auļoja pa krievu laukiem pakaļ gebitskomisara Fusta kurtu bariem, bet mazāka kalibra algotņi pēra vergus. Kad šis izsalkušais vilku bars nevarēja uzreiz salauzt ļeņingradiešu pretestību, viņi apmeiās tai visapkārt un paziņoja:

«Mēs esam apvilkuši tērauda gredzenu ap Pēterburgu. Mēs negribam to noslaucīt no zemes virsas, bet paņemt veselu kā nogatavojušos augli.»

Deviņsimt dienas viņi aplenca Ļeņina pilsētu. Šajā laikā viņi «negribēdami» izšāva uz bieži apdzīvoto lielpilsētu vairāk nekā 150.000 smago šāviņu un nometa 107.000 sprāgst- un degbumbu. Viņi nogalināja un ievainoja 33.000 mierīgu iedzīvotāju, iznīcināja 3 milj. kvadratmetru apdzīvojamās platības, 500 skolas, 170 ārstniecības iestādes, iznīcināja neskaitāmus vēsturiskus pieminekļus. Ļeņingradas apkārtnē un pašā pilsētā smagi bojāja Krievu muzeju, Ermitāžu, Ziemas pili, Kalnu institutu un vairākas citas vēsturiskas celtnes, nerunājot nemaz par neskaitāmām jaunlaiku celtnēm, kas aizgāja bojā apšaudes laikā. Nāve no ienaidnieka šāviņiem un bumbām draudēja uz katra soļa — darba vietā, uz ielas, tramvajā, gultā. Vera Inbere savā dienasgrāmatā „Почти три года" (Советский писатель, Москва 1947) raksta šausmīgu apsūdzību necilvēcīgajam ienaidniekam. Starp citu, viņa apraksta kādu braucienu tramvajā:

«Tikko sākām kustēties, sākās apšaude. Šāviņi krita pa labi un kreisi. Mūsu divpadsmitais numurs gāja pa dārdošo ielu it kā pa aizas dibenu. Tramvajā neviens nerunāja ne vārda.

Mēs ievilkāmies pašā uguns joslā. Visnepatīkamāk bija tas, ka mums pretim pa trotuaru skrēja ļaudis taisni no turienes, kur mēs ar katru mirkli tuvojāmies. Piepeši vadītāja sacīja: «Tālāk nebraukšu. Baidos.»

— Neapstājieties! — viņai uzkliedza. — Brauciet uz priekšu! Mēs izrausimies.

Viņa arī paklausīja, vienu piestātni mēs noskrējām kā vējš. Bet otrajā (tas bija taisni pie Sitnija tirdziņa) šāviņš nokrita tik tuvu, ka vadītāja pameta tramvaju. Vagons apstājās.

Es vairs neatceros, kā mēs izlēcām no tā, pārskrējām ielu un iemetāmies maiznīcā uz stūra. Tai mirklī, kad mēs pārkāpām slieksni, šāviņš trāpīja mūsu tramvaju.

Mēs nosēdējām maiznīcas patvertnē, droši vien, apmēram, stundu, vairs neatceros... Kad viss apklusa, mēs iznācām. Mūsu tramvajs stāvēja briesmīgs, sadauzīts. Kāds cilvēks, pamājis uz to pusi ar roku, sacīja: «Tur līķu pilns.» Tātad, bija nosisti visi, kas neatstāja tramvaju.

Atgriezušies mājās, dabūjām zināt, ka apšaude bija tēmēta uz Sitnija tirdziņu, ļaužu barā. Bija svētdiena. Pie mums uz slimnīcu atveda 72 ievainotos.»

Tas notika 1941. gada 20. decembrī. 26. decembrī Inbere raksta:

«Drausmīgi, izejot no rīta pa mūsu sētas pakaļējiem vārtiem, atrasties pie anatomikuma sienas uz Karpovkas krasta. Tas — visa rajona morgs zem klajas debess.

Katru dienu tur atved ragaviņās astoņus desmit līķus. Tur viņi guļ sniegā. Zārku kļūst arvien mazāk — nav no kā tos pagatavot.

Miroņi ietīti palagos, galdautos, segās, dažreiz portjerās. Vienreiz es redzēju nelielu, acīm redzami, ļoti vieglu bērna līķīti ietinamajā papīrā, pārsietu ar valgu.

. . . Pats anatomikums pārpildīts. Trūkst smago mašīnu, lai aizvestu uz kapiem, ne tik daudz mašīnu kā benzīna. Un, galvenais — tik maz spēka dzīvajiem, lai paglabātu mirušos.

Izvirzījās jautājums — nereģistrēt kā agrāk dzimtsarakstu nodaļā katru mirušo atsevišķi. Un, vispār — vienkāršot formalitates. Dzimtsarakstu nodaļas pārstāvis atradīsies turpat anatomikumā, lai vienkārši atzīmētu skaitlisko uzskaiti. Jo daudz līķu nezināmi...»

Tai pašā laikā, kad krievu dzejniece Inbere rakstīja šo baismo patiesību, kad viņa iecerēja savu slaveno, sirds asinīm rakstīto poēmu «Pulkovas meridians», kad latviešu dzejnieks Andrejs Balodis rakstīja savus kvēlos dzejoļus «Bloķētā Ļeņingrada» un «Nāves jātnieks», kas izteica drošu pārliecību un nesalaužamu ticību ļeņingradiešu un visu padomju tautu uzvarai, ļeņingradieši pierādīja vislielāko varonību savas pilsētas aizstāvēšanai. Ļeņingradieši apjoza savu pilsētu dziļiem prettanku grāvjiem vairāku simtu kilometru garumā, ierīkoja aizsprostus, uzcēla tūkstošiem dzotu un dotu. Padomju karavīri nosprostoja ienaidniekam kāroto pieeju uz Ļeņina pilsētu. Tas bija neizsakāms spēks, ko padomju tautām bija iedvesusi boļševiku partija. Ļeņins viņus bija audzinājis kvēlā pašpārliecībā par savu taisno lietu. Kirovs mācījis pašaizliedzīgi mīlēt grūtās cīņās iegūto brīvību. Staļina uzdevumā ar drošu un pašpaļāvīgu roku ļeņingradiešus vadīja biedrs Ždanovs. Lidotājs komjaunietis Savrovs ar savu lidmašīnu triecās virsū vācu lidmašīnai, tankists leitnants Kolobanovs uzsāka kauju pret 43 vācu tankiem un 20 minūšu laikā* iznīcināja lielāko pusi, tankists Jakovļevs sešas dienas neatstāja kaujas lauku, snaipers komjaunietis Smoļačkovs viens pats iznīcināja 125 hitleriešus, 16 gadu vecā Žeņa Stasjuka naktī, briesmīgā kaujas laikā aizturēja atkāpjošos karavīru grupu, kuras komandieri bija krituši, un ar šo grupu noturēja iecirkni līdz rītam.

Tikpat lieli varoņdarbi norisinājās aizmugurē. Faktiski nekādas aizmugures nebija, — visa pilsēta bija viena nepārtraukta fronte. Fabrikās strādnieki kala karavīriem ieročus zem bumbu un artilerijas šāviņu uguns. Kādas rūpnīcas sētā vienā pašā dienā iekrituši 170 artilerijas šāviņi. Lai aplenktajā pilsētā varētu kaut drusku atvilkt elpu, pēc biedra Ždanova ierosinājuma pār aizsalušo Ladogas ezeru bargā salā laikā uzcēla trasi 380 km garumā, ko nosauca par «Dzīvības ceļu». Pa šo ceļu ik dienas atveda tūkstošiem tonnu pārtikas un koka materiālu, bet atpakaļ evakuēja bērnus un sirmgalvjus.

Ļeņingradas (un ne tikai Ļeņingradas, bet arī Staļingradas, Sevastopoles, Odesas un daudzu citu padomju pilsētu) varonība iegājusi vēsturē kā padomju cilvēka apņēmības, izturības, patriotisma un slavas mirdzošākā lappuse. Ļeņingradieši strādāja nepagurdami. Tāpat kā fabrikas strādnieki, darbus turpināja zinātnieki, rakstnieki un mākslinieki. Apstājās satiksme un ūdensvads, bet neapstājās darboties dzīvie ļeņingradieši.

Ir pagājis drusku vairāk par trim gadiem kopš Ļeņingradas blokades pārrāves un apaļi divi gadi kopš fašistiskās Vācijas sagrāves. Ļeņingradas darbaļaudis bija ielūguši viesos savos Maija svētkos Padomju Latvijas delegaciju. Uz varoņu pilsētu mēs braucām gandrīz 200 cilvēku. Lielais vairums to redzēs pirmoreiz. Pa ceļam mēs redzējām pilsētu un ciemu drupas, kuras palēnām aizsedz baltas nekrāsotas jaunceltnes. Ļeņingradas apkārtne lielāko tiesu ir pelēks līdzenums ar purviem, liknām, zemām pļavām un ganībām, ko pašā Ļeņingradas pievārtē it kā puslokā šķērso Pulkovas, Duderhofas un Ligovas augstienes. Bet pati pilsēta atrodas caurmērā tikai pāris metru virs jūras līmeņa. Ļeņingradu savieno ar valsts iekšieni svarīgi upju ūdens ceļi, kas ved uz Eiropas ziemeļiem, Uraliem, Pievolgu un Kaukazu.

ĀDOLFS TALCIS

No Ļeņingradas iztek 12 dzelzceļu līnijas uz visām lielās Padomju zemes malām. Tās tagad ved šurp pārtiku, kurināmo, jēlvielas, dodot preti vērtīgus rūpniecības ražojumus.

Jo tuvāk Ļeņingradai, jo biežāk redzamas bargās kara pēdas. Gar dzelzceļa malu ik metrs izvandīts bumbu, lielgabaļu šāviņu un mīnmetēju bedrēm. Sagrautas pretestību lizdas, dzeloņstiepļu aizžogi, prettanku aizsprosti. Kā melni, baismīgi pirksti paslieti pret debesīm apdeguši un sadragāti koku stumbri, melniem plankumiem nokrāsots izdegušais kūlājs. Kā drausmu ecēšām saskrāpēta zemes pelēkā miesa un krāšmatas, krāšmatas... Milzīgo namu korpusu izdurtās acis drūmi raugās preti, bet turpat blakus saslieti statņi namu atjaunošanai un rūpnīcu dūmeņi veļ gaisos tumši pelēkus dzīvības mutuļus. Lūk, laikam krāsu fabrika. Pa fabrikas sētu zaļi notrieptos apģērbos staigā strādnieki. Pa laukumu pilsētas pievārtē kustas smagās automašīnas un cilvēku pulciņi. Zemākās vietās vēl ūdens, bet augstākajās mirdz uzartā zeme.

Mēs esam Ļeņingradā. Silti un sirsnīgi Varšavas stacijā mūs sagaida arodbiedrību pārstāvji un Ļeņingradas rakstnieki. Autobuss mūs aizved pa platajām, dzīvībā pulsējošām ielām uz vislepnākajām Ļeņingradas viesnīcām. Pa ceļam es brīnos, kur tad ir drupu kaudzes, kur tik daudz pārcietušo un pieredzējušo varoņu nopietnās, bargās sejas? Nav! Ļeņingradas centrs dzīvo atkal drošu un priecīgu dzīvi.

Pa ceļam ievēroju, ka vairākiem namiem kaut kur fasadē iemūrēti, lielākiem vai mazākiem laukumiem, citādas krāsas ķieģeļi, nekā celts pats nams.

— Tie ir ielāpi, — sacīja pavadonis. — Lielāko tiesu tie salāpīti blokades laikā...

Man ienāca prātā kāds nostāsts, kuru Rīgā stāstījis no Ļeņingradas frontes atgriezies vācu karakalps: «Tā ir traka pilsēta. Ko mēs pa dienu sašaujam, to viņi pa nakti uzceļ...»

Tiešām, ļeņingradieši nav šaubījušies ne mirkli par savas taisnās lietas uzvaru. Viņi cēluši dzīvi visgrūtākajos kara un bada blokades apstākļos. Viņi atjaunojuši ne tikai namus un fabrikas, viņi glabājuši vēstures pieminekļus, sargājuši pilsētas skaistumu un rūpējušies par mākslas vērtībām. Vienā no pirmajiem uzlidojumiem bijis nogāzts Timirjazeva piemineklis, bet pēc dažām dienām tas atkal bijis savā vietā, it kā nekas nebūtu noticis.

Lūk, Vasaras dārza statujas stāv kā stāvējušas veco koku paēnā. Mazais namiņš, kur 5 gadus dzīvojis (no 1703.—1708. g.) Pēteris Lielais, stāv neskarts jau trešo gadu simteni. Te pirmās Pēterburgas celtnes — Petropavlovskas cietoksnis ar vēsturisko katedrali un 122,5 m augsto smaili. Še elpo divu gadsimteņu vēsture — caru Kapličas brīnumainā altara priekšā, kuru kokā grebis krievu mākslinieks, un cietokšņa sienās noslēpts revolucionaru cietums, kas līdz Oktobra revolucijai baismināja iedzīvotāju prātus.

No jauna atremontēta Admiralitates koši dzeltenā fasade ar zeltā mirdzošu smaili centrā. Šo namu 1704. gadā cēlis krievu architekts Zacharovs, un ēkai bijusi ievērojama loma visas Pēterburgas celtniecības plānošanā. Pēterim I bija kuģu būvētava, celtne kalpoja arī kā cietoksnis pret varbūtējiem uzbrukumiem no sauszemes. No šejienes starveidīgi gāja 3 galvenie ceļi uz zemes iekšieni, un gar šo ceļu malām veidojās pirmās Pēterburgas ielas. Vēl tagad trīs galvenās maģistrales satek uz Admiralitates smaili Ņevas malā.

No jauna atremontēta 18. g. s. sākumā itaļu architekta un skulptora Rastrelli celtā krāšņā Ziemas pils. Koši zaļā fasade un mirdzoši baltās kolonas izteic baroka stila rotalīgo krāšņumu. Tur nejūt sienas, tur redz tikai kolonu un logu brīnumaino mudžekli, kur, atsevišķās detaļās raugoties, apmaldās skats, bet kopsumā rod lielisku dailuma izjūtu.

Pils laukumā vareni paceļas Monferana celtā Aleksandra kolona 1812. gada uzvaras piemiņai. Tas ir milzīgs granita monolits, vienīgais tāda veida piemineklis pasaulē. Pils un laukums ir dzīva vēsture. 1000 istabās te kādreiz valdīja cara ministri, 1905. g. 9. janvarī šai laukumā plūda krievu tautas asinis strādnieku demonstracijas laikā; 1917. g. oktobrī boļševiki no šīs pils padzina pēdējos muižnieku un buržuazijas kalpus — Kerenska valdību.

Ļeņingradieši prot cienīt savus varoņus un vēsturi. Lūk, Voinova iela. Še, kādreizējā grafa Šeremetjeva pilī, kas atkal atjaunota visā savā iekšējā krāšņumā, novietojusies Ļeņingradas Rakstnieku savienība. Grafs bija varens, viņam piederēja simtiem tūkstoši dzimtļaužu. Bet Voinovs bija Ļeņingradas fabrikas strādnieks. Viņš izplatīja nelegalo laikrakstu «Pravda» un revolucijas laikā krita šai ielā. Iela nosaukta nevis Šeremetjeva, bet Voinova vārdā...

It kā tikko celts, visā savā senatnīgajā krāšņumā uzkopts Smoļnija institūts. Šajā architekta Gvarengi celtajā ēkā 1917. g. Oktobra revolucijas dienās atradās boļševiku partijas kaujas štabs, te vienkāršā skolotāju istabā tai laikā dzīvoja Ļeņins — revolucijas vadonis un Padomju valsts dibinātājs. Šai namā 1934. gadā no buržuazijas uzpirktā slepkavas lodes krita tautas tribuns un Ļeņingradas strādnieku draugs Kirovs, šeit 1941.—44. g. blokades laikā atradās Ļeņingradas aizsardzības vadība.

Ļeņina un Kirova muzejos mēs mācījāmies saprast, kur rodami padomju cilvēku brīnišķīgie dvēseles spēki, kas apgaismoja uzvaras ceļu vistumšākajās nestundās, Ļeņina un Staļina ģenialās idejas, Kirova valdzinošais aicinājums un šo lielo cilvēku personīgā priekšzīme, kas redzama no viņu neatlaidīgo cīnītāju dzīves gājumiem, var patiesi pāraudzināt un iesildīt cilvēkus varonīgiem darbiem.

Jau iekārtota un atvērta tūkstošiem skatītāju arī lielākā daļa pasaules slavenās Ermitāžas zāles. Te glabājas pasakainas mākslas vērtības. Te var skatīt antīkās daiļo skulpturu, austrumu tautu īpatnējo mākslu, itaļu renesanses pilnasinīgos gleznojumus, nīderlandiešus, flamus un holandiešus, franču 18. g. s. glezniecību.

Tēvijas kara laikā Ermitāžas galvenie eksponati bija izvesti dziļā aizmugurē un Ļeņingradā tos atkal atveda tikai 1945. gadā. Vēl nav iekārtotas visas Ermitāžas zāles, bet arī atvērtajās bez pavadoņa var itin viegli apmaldīties. Ermitāžas ēka ir cietusi blokades laikā, bet iekšpuse atjaunota savā agrākajā krāšņumā un patlaban Ņevas krasta malā sacelti statņi, kur čakli strādā fasades atjaunotāji.

Atjaunots un daļēji iekārtots arī Krievu mākslas muzejs. Mēs apbrīnojām Aivazovska un Brjulova milzīgos audeklus, Bruņi, Flavicka, Kiprenska un Ugrjumova gleznu izteiksmīgo spēku. Mēs redzējām senatnīgo, īpatnēji verdošo krievu kulturu apaugļotu ar pasaules meistarību, kas tik ļoti izsakās sevišķi skulpturā un architekturā.

Ļeņingradā katra iela plānota ar gaumīgu saprātu. Tās ir platas un taisnas. Netrūkst laukumu, apstādījumu un dārzu. Jaunlaiku celtnes, kas radītas pēc Oktobra revolucijas, it kā sacenšas ar 18. un 19. g. s. celtnēm gan krāšņuma, gan grandiozitates ziņā. Lielā prospekta galā milzīga laukuma vidū paceļas Kirova vārdā nosauktais kulturas nams. Tā marmora zāles var sacensties ar architekta Rinoldi celtajām pilīm. Milzīgais Ļeņingradas padomju nams, kas blokades laikā atradies tiešas ienaidnieka apšaudes lokā un nav vēl atjaunots, savas grandiozitates ziņā var sacensties ar jebkuru visvarenāko 18. g. architekturas meistardarbu.

Bet taisni padomju laika celtnes, kas galvenām kārtām atrodas Ļeņingradas nomalēs, cietušas visvairāk. Še atrodas simtiem grandiozu celtņu, kas kara laikā vairāk vai mazāk bojātas un gaida kokmateriālu un par visām lietām — stiklu. Padomju furkistiem jāstrādā ar milzīgu enerģiju, lai aizklātu daudzo namu acis, kas gaida vēl Ļeņingradas nomalēs un priekšpilsētās.

Mēs apbrīnojām Ļeņingradas jaunatni. Čakla un dzīvesprieciga tā ceļ savu skaisto, varonīgo pilsētu. Gar namiem, bloku trisuļos pakāruši laipas, viņi veikli lodā gar fasadi, izlabodami šāviņu robus un atjaunodami namu krāšu. Uz šīm laipām redzējām lielāko tiesu jaunas meitenes, sārtvaidzes, smaidošām sejām. 1. Maija vakarā viņas savā kulturas namā dejoja pie mums neredzētas skaistas figuru dejas. Mēs ar pārmetumiem domājām par vienu daļu mūsu jaunatnes, kurai pielipis riebīgais svings un kuras vidū vēl var sastapt «brodvejas vienaldzīgos». Ļeņingradas jaunatnē tādu nav.

Braucienā pa Ļeņingradas cīņu vietām mēs redzējām izārdīto Pulkovas augstieni. Slavenā Pulkovas observatorija (šai vietai iet garām tā saucamais Pulkovas meridians) nolīdzināta ar zemi. Bet turpat, drusku tālāk augstienes malā, tikko uzcelts glīts mājiņu puduris un čaklas rokas nolīdzina izārdītos laukus. Te drīz atkal zaļos tīrumi un rudenī dos bagātu ražu. Puškina pilsētiņas izpostītās vēsturiskās celtnes mēmā apsūdzībā vēršas pret vācu barbariem, bet skaistie dārzi un celiņi uzkopti un vesela rinda ēku jau salabotas. Nerimstošais, darbīgais padomju cilvēka gars ceļ augšā no drupām jaunu spirgtu dzīvi.

Sajās nedaudzajās pavasara dienās, kuras pavadījām Ļeņingradā, mēs iemīlējām skaisto, varonīgo pilsētu. Mēs bijām lepni un laimīgi, ka mūsu vidū bija ļaudis, kas lējuši asinis par Ļeņingradu, domādami par latviešu Rīgu. Mēs pieminējām jauno apdāvināto rakstnieku Etingeru un pagrīdnieku publicistu Krupņikovu, kuri 1941. gada rudenī atdeva savas dzīvības pie Kingisepas cīņā par Ļeņingradu. Mēs pieminējām dzejnieka Andreja Baloža un novelista Žaņa Grīvas-Folmaņa vārdus, kas cīnījušies Streļņas nāves laukos, un daudzus citus, kuru vārdi mums nebija zināmi. Ienāca prātā atsevišķas Baloža dzejoļa «Nāves jātnieks» vārsmas, ko dzejnieks veltījis kritušajiem biedriem pie Streļņas un Volodarkas:

«Baigs nāves tēls
uz asiņaina melņa, —
kaist Volodarkos kvēls,
gail liesmojošā Streļņa.
Dārd visa nakts
no ložmetēju rejām —
daudz rītu kapā rakts
ar caurī šautām sejām.

. . . . . .

Mēs, latvju strēlnieki,
ar šautnēm žņaugtās dēlnās
caur liesmu viesuli
šai naktī ejam melnā.
Mēs brīvu Daugavu
un jaunu redzam Rīgu —
to druvu plašumu,
kas saules mirdzā zvīgo.

. . . .

Šīs asinis,
kas Ļeņingradai liesies,
lai lepni kvēl un viz,
kad Rīgā karogs sliesies!...

Ļeņingrada atjaunojas milzīgos tempos. Tajā atkal dzīvo ap 2 milj. iedzīvotāju, bet tās celtniecība ieplānota 3,5 milj. iedzīvotāju. Ik gadus Ļeņingradas darbaļaudis apņēmušies atjaunot un uzcelt pus miljona kvadratmetru dzīvojamās platības. Ļeņingrada ceļ savu metro, kas ceturtās piecgades beigās būs gatavs 11 kilometru garumā. Ļeņingradieši ceļ varenu Centralo parku, kas ievīs dārzos Ļeņingradas centru un aizstiepsies līdz jūras līča krastam. Ļeņingradas rūpnīcas pārslēgušās uz miera laika ražošanu, tās ražo traktorus, mašīnas, darba galdus, plaša patēriņa preces.

Lai slava Ļeņina pilsētas varonīgajiem aizstāvjiem, vēstures mantojuma sargātājiem un pašaizliedzīgajiem jaunceltniekiem!

A. Junkers — Ciņa mežā (kokgrebums)

TRĪS PIRMIZRĀDES

LATGALES DRAMAS TEATRĪ

Valsts Latgales dramas teatris Rēzeknē šāgada aprīļa mēnesī deva trīs pirmizrādes: A. N. Ostrovska «Ne katrreiz runcim mielasts», Arvīda Griguļa «Kā Garpēteros vēsturi taisīja» un S. Bogomazova «Meiteni Bizu».

Trīs pirmizrādes vienā mēnesī ir ļoti daudz. Tāds tempa kāpinājums varēja nelabvēlīgi ietekmēt izrāžu kvalitati. Bet te noteikti jāpiebilst, ka Rēzeknes teatra kolektiva darba kvalitate nerada ne mazākās šaubas, ja, protams, pie tā vērtējuma ievēro attiecīgu kriteriju, kā arī apstākļus, kādos jāveic izrāžu sagatavošanas darbs. Lieta tā, ka Ostrovska komedija iestudēta krievu valodā, bet pārējās divas — latviešu. Bez tam, «Meitene Biza» — miniatura 5 ainās — apmēru ziņā līdzīga viencēlienam un domāta bērniem skolas vecumā. Satura un stila ziņā visas trīs lugas pilnīgi dažādas: viena veidota kā krievu klasiskā luga, otras saturā laikmetīga tema, trešā uzbūvēta pēc kazachu sadzīves pasakas motiviem un tās pamatā — asi izteikta satira. Tas viss parāda teatri pozitivā gaismā: tā kolektivs, kaut arī ar diezgan raibu aktieru sastāvu kā apdāvinātības, tā teatra kulturas līmeņa ziņā, — spējīgs sagatavot monumentala stila izrādes. Visas trīs izrādes realizētas labā realisma garā.

Griguļa komedija «Kā Garpēteros vēsturi taisīja», redzams, stingri iesakņojas latviešu teatru repertuaros. Pēc Valsts Dramas teatra to iestudējis Ceļojošais teatris un Liepājas Muzikali dramatiskais teatris, bet tagad mēs to redzam arī uz Latgales dramas teatra skatuves Rēzeknē. Griguļa luga saista ne tikai ar materiala svaigumu, kas ņemts no mūsdienu dzīves, bet arī ar labu komedijas toni. Izplānojumā un lugas architektoniskajā apdarē inscenētājs Antons Varslavans un režisore Kamilla Baumane devuši spilgtas un pievilcīgas ainas no latviešu zemnieku dzīves 1945. gadā. Par režisora darbu jāsaka, ka tajā nav paņēmienu, kuru mērķis pastiprināt lugas efektus; izrādē viss vienkāršs, tajā ievērota atsevišķu daļu proporcija, tai ir visas viengabalainības pazīmes. Aktieris Valdis Mediņš labi pārdomājis budža Vēža tēlu, parādot viņa negodīgumu, ierāvēju, kas mantkārības nolūkos gatavs izdarīt visādas blēdības. Jāņa Rimšas tēlojumā dzirnavnieks Klaips ir cilvēks ar slēptu viltu acīs. Izpildkomitejas priekšsēdētāja Pakalna paziņojumu par dzirnavu nacionalizēšanu viņš uzņem ārēji mierīgi, it kā nesaprazdams, ko tas īsti nozīmē, bet pēc tam viņā pēkšņi saceļas tāds niknums, ka visā kailumā atklājas privatīpašnieka, veikalnieka un budža — ekspluatatora, īstā daba.

Iespaidīgu spekulanta Anatola Ciemiņa tēlu veido Krists Jansons, kas labi prot spēles techniku. Mīnams arī Kristinas tēls Doras Sventeckas izpildījumā. Zina Cērpiņa Paulīnas Klaipas tēla traktējumā nav ļāvusies sevi iekārdināt viegliem spēles paņēmieniem — viņa savu varoni nešaržē, dod patiesu komedijas tipu.

Nav slikti arī Viļa Jurova, Voldemāra Bērzāja un Aleksandra Austruma — Bomja, Bērzlapeida un Roba tēli.

Izrādes vājā vieta — padomju varas pārstāvja tēls, kaut gan šo pašu grēku var pārmest Griguļa lugas uzvedumiem arī citos teatros. Ja Bērzlapmirtas (Ērika Pētersone) un Bērzlaptāļa (Kārlis Lorencs) figurās vēl jūtams kaut cik dzīvības, tad to nevar teikt par Vēža audžudēlu Ernestu (Andrejs Liepiņš), pienotavas punkta vadītāju Tinci (Emīlija Apermane), Pakalnu (Fricis Grundmanis) un Kadiķi (Kārlis Rozenbergs). Šie tēli nedzīvi un schematiski.

A. N. Ostrovska komedija «Ne katrreiz runcim mielasts» ir viens no skaistākajiem darbiem krievu klasiskajā repertuarā. Režisoram inscenētājam un tēlotājiem tā sniedz tādu pašu materiālu kā jebkura cita tā paša autora luga. Komedijā «Ne katrreiz runcim mielasts» pavisam sešas darbojošās personas, un tas ļoti svarīgi tēlotājiem, kas uzstājas pilnvērtīgā, četrcēlienu lugā. Kad pa visu izrādes laiku uz skatuves parādās tikai daži cilvēki, tad dabiski, ka skatītājs ieinteresējas par katru tēlotāju atsevišķi, un līdz ar to palielinās katra aktiera atbildības sajūta.

Komedijā, ko Ostrovskis sarakstījis sava jaunrades brieduma periodā (1871. g.), autors tēlo tirgotāju šķiru (kupčus), kuras centrālā figura — pašapmierinātais, aptaukojies tirgotājs. Ostrovska komedijā daudz dramatisma, sevišķi divos pēdējos cēlienos, un lai to pilnīgi parādītu uz skatuves, — tēlotājiem nepieciešams liels, profesionals iestudējums. Te svarīgi parādīt visu konflikta asumu starp nabadzīgo tirgotāja atraitni Kruglovu, kurai ir 20- gadīga meita Agnija, un sešdesmit gadus veco tirgotāju Achovu, kas grib Agniju precēt. Achova neprātam nav robežu, jo viņam pieder kapitals. Iedzinis kapā savu pirmo sievu, viņš grib pierunāt Kruglovu atdot viņam meitu Agniju par sievu, bet saņem noteiktu noraidījumu. Lai tomēr gūtu panākumus, viņš mēģina dabūt pie malas savu krustdēlu Ipolitu, kam Kruglovs grib atdot meitu par sievu, bet arī cīņā ar Ipolitu Achovs cieš pilnīgu neveiksmi. Noslēguma ainā saniknotais Achovs trakās dusmās kliedz: «Kā lai dzīvo! Kā lai dzīvo!... Kā uzdrīkstas rupji izturēties pret bagātību!» Šie vārdi, no vienas puses, parāda izsūcēju plēsonīgo dabu, bet, no otras, — to jauno spēku uznākšanu dzīves arenā, kas uzstājas pret izsūcējiem.

Režisors un tēlotāji daudz strādājuši un guvuši labus rezultatus. Skatītājiem labi jūtama Ostrovska gleznainā valoda un režisora apzinīgais darbs (inscenētājs Antons Varslavans, režisors Jānis Rimša, mākslinieki Eduards Rentovičs un Ādolfs Mitelis). Šī izrāde ir ievērojams teatra sasniegums.

Izrādes centrā ir Kruglova un viņas meita Agnija, kuras uzstājas pret bagāto un uzpūtīgo Achovu. Pēdējo labi tēlo Vilis Jurovs.

Ar labiem tēlotājas dotumiem spilgti izcēlās Frida Jurova (Agnija). Gudri un izjusti savu lomu tēloja Dora Sventecka (Kruglova) un Valija Kumpiņa (Kruglovas virtuviene Malaņja). Visai patīkams krustdēla Ipolita tēls (Eduards Fiskovičs). Fiskovičs labi izpratis Ostrovska radīto tēlu. Labo iespaidu tikai mazliet traucē trūkumi izrunā.

No visām lugām, kuras redzēju Rēzeknes dramas teatrī, — spēcīgākā bija «Ne katrreiz runcim mielasts». Tā atspoguļo ne vien Ostrovska ideju visā tās dziļumā, bet arī režisuras un aktieru — sevišķi Fridas Jurovas, Doras Sventeckas un Viļa Jurova — patiesu skatuvisku meistarību.

S. Bogomazova lugas «Meitene Biza» sižets sadzīves pasakas aspektā nav nekas jauns un pat diezgan nodrāzts. Lugā figurē tradicionalais bagātnieks (Alač-chans) un nabaga zēns (Džerenže), kas kļūst par bagātnieka mantkārības un viltus upuri. Džerenžem palīgā nāk viņa māsa Biza — apķērīga un dūšīga meitene, kura Alač-chanu apmuļķo.

Satura un uzbūves ziņā primitivās lugas «Meitene Biza» skatuviskais izveidojums diezgan interesants (režisore Kamilla Baumane, mākslinieks Eduards Rentovičs), tāpēc tā aizrauj jaunos skatītājus.

Kārlis Lorencs radījis labu Alačchana — pašapzinīgā un viltīgā austrumu bagātnieka — tēlu. Labi savās lomās arī tiesnesis (Voldemārs Bērzājs) un meitene Biza (Ērika Pētersone). Mazajā Alač-chana kalpones Baibišas lomā labas tēlotājas īpašības parādīja Marina Rentoviča. Drusku vājākas — Valija Celma (Džerenže), taču izrādes vispārējo labo līmeni tas nepazemina.

Lai pamatīgi un sīki novērtētu aktieru spēkus, protams, nepietiek redzēt vienu divas izrādes. Tomēr arī ar redzēto pietiek, lai Rēzeknes teatra aktieru spēli atzītu par profesionali izturētu, bet darbu par rūpīgu. Spriežot pēc teatra materialiem un izrāžu daudzuma šai sezonā, Rēzeknes teatris bauda skatītāju — sevišķi laucinieku — lielu uzmanību. Šīs uzmanības iemesli meklējami ne vien lugu saturā, bet arī režisora un aktieru darbā.

Rēzeknes dramas teatrim tāpat kā jebkuram citam ir arī daudz trūkumu, bet tiem nav nozīmes pieskarties garāmejot; par tiem vispusīgi jārunā atsevišķā rakstā.

N. Nikolajevs-Bergins

CEĻŠ UZ MĀKSLU

Lida Rubene Konservatorijas mācību stundā. Pa labi viņas skolotājs docents Kārlis Brikners

Kādā decembra rītā Rīgas Konservatorijas eksaminacijas komisijas priekšā nostājās 13 gadu veca meitene ar vijoli rokās. Viens no profesoriem smaidīdams piebilda:

— Viņa taču vēl bērns...

Un tomēr tas pats profesors pēc tam, kad Lida Rubene nospēlēja Mocarta koncertu, lūdza Rubeni ieskaitīt viņa klasē.

Tas bija vairāk nekā pirms 7 gadiem. Pa šo laiku Rīgas iedzīvotāji jau labi iepazinušies ar Lidu Rubeni. Viņa daudzreiz uzstājusies atklātos koncertos, Rīgas teatros, lielākajos uzņēmumos. Rīdzinieki iemīlēja apdāvināto vijolnieci, ik reizes sirsnīgi atsaucoties viņas priekšnesumam.

Pašlaik Lida Rubene mācās Konservatorijas priekšpēdējā kursā pie doc. K. Briknera. Līdztekus mācībām, viņa strādā par koncertmeistaru LPSR Valsts Dramas teatrī, bieži uzstājas radio pārraidēs, atklātos koncertos.

Stāstot mums par Rubenes jaunrades darba īpatnībām, kāds Konservatorijas mācību spēks atcerējās H. Heines vārdus: «Vijoļvirtuozitate nav tikai mechaniskas pirkstu veiklības un kailas technikas rezultats, kā tas ir pianistiem. Vijole ir gandrīz cilvēciski kaprizs instruments, — mazs traucējums veselībā, drusku satrauktāks dvēseles noskaņojums, jūtu plūsma. — viss tas tūlīt atsaucas atskaņojumā; tas, droši vien, tāpēc, ka vijole tik tuvu piekļauta krūtīm, tā dzird sirdspukstus. Bet tas attiecināms tikai uz īstiem mākslinieciem, kuru krūtīs pukst dedzīga sirds, kuriem ir dvēsele.»

— Lidas Rubenes vijole dzird sirdspukstus; un tas ir jaunās vijolnieces jaunrades augšanas noslēpums, — saka profesors.

Šo stāstu mēs atcerējāmies nesen, klausoties P. Čaikovska «Melancholisko serenadi» Lidas Rubenes izpildījumā. Šīs apdāvinātās meitenes rokās vijole «dziedāja» apbrīnojami viegli, ar pilnu toni. Pārsteidza niansu bagātība un daudzpusība, skaņu nokrāsu smalkais vijīgums. Atskaņojumā skaidri jaušams īsts jūtu saviļņojums.

Viens no iemīļotākajiem Lidas Rubenes komponistiem ir lielais krievu muziķis Čaikovskis. Viņas poetiskais talants jūtīgi reaģē Čaikovska muzikas melodiskajai stichijai. Ne velti jaunā vijolniece gada eksameniem izvēlējusies vienu no labākajiem Čaikovska darbiem — viņa vijoļkoncertu.

Padomju iekārtas apstākļos Lidas Rubenes talantam ir visi ceļi vaļā uz vēl lielāku mākslinieku pilnību, visas iespējas ar savu talanta spēku kalpot padomju tautai.

P. Rjabčuna teksts
A. Moklecovo foto

LPSR Valsts Dramas teatra koncertmeistars Lida Rubene (pirmā no kreisās) spēlē pirmo vijoli teatra orķestrī

SPAŅU TEATRIS MŪSU DIENĀS

Spaņu teatra atdzimšanu, kas bija sākusies republikas laikā, pārtrauca frankistiskais režims, kas atsvieda tālu atpakaļ visu šīs zemes kulturu.

Teatru un dramaturģijas darbībā iestājās apsikums. Jaunrades jautājumi vismazāk interesē teatra darbiniekus — visu nosaka peļņas apsvērumi.

Daži spaņu aktieri, tai skaitā ievērojamākie, strādā Latiņu Amerikā, atsakoties atgriezties Spanijā tik ilgi, kamēr tajā pastāv Franko režims. Pašreizējie apstākļi valstī neveicina talantīgās jaunatnes izvirzīšanos. Pat lielākajos teatros tagad bieži vien uzstājas trupas, ko vada otrās vai trešās šķiras aktieri. Teatru kolektivi izjukuši, izklīduši, pazaudējuši savu seju.

Frankistiskās Spanijas teatra galvenais repertuars — bezgaumīgas melodramas, muļķīgas komedijas, lēti farsi, vistukšākie sarsueli (šis savdabīgais muzikalās komedijas žanrs visai degradējis) vai pilnīgi bezsaturīgas revijas.

Laikmetīgā dramaturģija vāja un bezspēcīga, un teatri spiesti izrādīt vecas lugas, kas uzrakstītas pirms vairākiem gadu simteņiem. Paretam lielākie teatri izrāda klasiķu lugas, bet par šo izrāžu tendenci un kvalitati var spriest kaut vai no tā, ka Lope de Vegas lugu «Fuenteovechuna», ko izrādīja Madridē 1944. gadā, pārstrādājis rūdīts fašistiskais literats Ernesto Himeness Kabaljero. Lielā vairumā teatri uzved reliģiozas lugas, ko uzrakstījuši gan vecie, gan tagadējie autori.

Mēģinājumi radīt repertuaru, kas slavinātu fašistisko režimu, vienmēr cieta neveiksmi un tāpēc pārtraukti. Bet tā kā citas pieejas aktualām problemām falangisti nepieļauj, tad dramaturģija pilnīgi atrauta no laikmetības.

Dramaturģijā pirmajā vietā izvirzījušies viduvēji autori, ienesīgu lugu uzvedēji. Tie ir Felipe Sasone, Enrike Hardels Ponsela, Adolfo Torado, Leandro Navaro. Daudzi patiesi talantīgi autori atrodas emigracijā. Lielākā daļa «veco» nogājuši no skatuves: 1943. gadā nomira ražīgais komediografs Karloss Arničers, 1944. gadā — Hoakins Alvaress Kintero, kas kopā ar savu brāli Serafimu (miris 1938. g.) radīja popularo, kaut arī satura ziņā ne visai dziļo andaluziešu komedijas žanru; 1946. gadā nomira dzejnieks dramaturgs Eduardo Markina. Būdams par «Nacionalās teatru padomes» priekšsēdētāju, Markina turpināja attistīt vēsturiskās dramas žanru katolisma garā; viņa lugu nosaukumi — «Svētā Ermandada» (1939.) un «Kuģis un brīnums» (1946.) — to pietiekami apliecina.

Reakcija cildina dzejnieku un oratoru Hose Marija Pemanu, karojošā katolicisma pārstāvi. Kļuvis par vienu no aktivākajiem frankistiskā režima darbiniekiem un iecelts «akademika» rangā, viņš turpina slavināt katolisko reakciju, piemēram, lugās «Svētā vicekaraliene» (1940.) un «Meternichs» (1942.); viņa kā dramaturga nespēcība pilnīgi acīm redzami atklājās 1944. gadā, kad trīs viņa lugas izgāzās viena pēc otras.

Autoram, kam izdotos uzrakstīt talantīgu nebanalu lugu, ārkārtīgi grūti būtu panākt tās uzvešanu, bet ja tādu lugu arī izrādītu, to sabojātu skatuviskā atveidojuma zemais mākslinieciskais līmenis.

Neiepriecinošo teatra stāvokli spiesti atzīt arī paši «spaņu falangas» vadītāji. Viens no tiem, «propagandas nacionalais sekretars» Patricio Gonsaless de Kanaless, rakstā, kas bija ievietots falangistiskā oficioza «Arriba» pielikumā, konstatēja, ka tagadējais spaņu teatris «pārdzīvo sajukumu, slimo ar arteriosklerozi, nosities no ceļa, ārkārtīgi nabadzīgs autoru un izpildītāju ziņā, sagrauts un, tā kā viņa audzinošā misija nobīdīta pēdējā vietā, pārvērties par izklaidēšanās tirgotavu.» Tas rakstīts 1943. gadā, bet no tā laika stāvoklis nav uzlabojies, kaut gan avīzes bieži atgriežas pie šī jautājuma. Viņu žēlabās, kā arī nesenajā aicinājumā uz «cīņu ar viduvējību» nav nekādu jaunu domu, nav (un nevar būt) pozitivas programas, jo teatra pagrimuma iemesli ir pašā frankistiskā režima būtībā.

Frankistu mēģinājumi ietekmēt teatri izpaudās pirmām kārtām tādos pasākumos kā bargas cenzuras nodibināšana un aizliegums izrādīt lugas nacionalā mazākuma (kataloņu, basku, galiciešu) valodās. Vēlēdamies radīt iespaidu, ka spaņu kultura apvienota frankisma aizsardzībā, falangisti cenšas atgriezt Spanijā emigrējušos mākslas darbiniekus — ne tikai dzīvos, bet pat mirušos. Viņiem izdevās pārvest uz Spaniju Ņujorkā mirušās izcilās dejotājas Arhentinitas līķi, bet pēc tam arī ievērojamā komponista Manuela de Faljas mirušās atliekas. Falja mira 1946. gadā Argentinā, Spanijā viņam sarīkoja svinīgas bēres. Bet tādas ceremonijas nevienu nepārliecina, jo vairāk tāpēc, ka ar dzīvajiem lietas nav tik «labvēlīgas».

Argentinā dzīvo talantīgais spaņu dramaturgs Aleksandro Kasona, kas kļuva slavens republikas laikā. Nesen frankisti ar trešo personu palīdzību mēģināja dabūt no viņa piekrišanu atgriezties Spanijā. Kasona kategoriski noraidīja viņu mēģinājumus, paziņodams: «Franko — tā ir mūsu vēsturiskā ceļa nodevība, katras pilsoņa cieņas rupjš noliegums, nesamierināms patiesas brīvības ienaidnieks; viņš ir tas, kas lējis vakardienas un saindē rītdienas asinis. Ar šo vārdu un šo režīmu mūsu sadarbība ir neiespējama».

Cenzdamās nostiprināt savas nedrošās pozicijas spaņu valodas aizokeana zemēs, Franko valdība 1945. gada beigās piešķīra 3 milj. pesetu spaņu trupu viesizrāžu organizēšanai Latiņu Amerikā. Bez tam tika organizēta dažu dramaturgu (piem., jau minētā Hardela Ponselas, reakcionarā dzejnieka un dramaturga Lui Fernandesa Ardavina) un komponistu viesošanās Taču šie pasākumi bieži vien sastop Latiņu Amerikas demokratisko spēku pretestību. Pagājušā gada rudenī Buenos-Airesas publika sešās izrādēs pēc kārtas tik neatlaidīgi izteica savu aso negativo nostāju iepretim pazīstamā fašistiskā komponista Moreno Torobas vadītajai muzikali dramatiskajai trupai, ka Franko sūtņu viesizrādes Havanā tika atceltas un Toroba pasteidzās atgriezties Madridē.

Frankistisko aģentu neveiksmes Latiņu Amerikā īpaši kļūst redzamas tur dzīvojošo spaņu literaturas, mākslas un izglītības darbinieku darbības fonā. Savai tautai uzticīgu palikušo emigrantu antifašistu darbība, kas veido tālāk republikas perioda spaņu kulturu, ir liels un vērtīgs ieguldījums spaņu valodas Amerikas zemju kulturā. Spaņu aktieri republikāņi propagandē frankistu nogalinātā brīnišķīgā dzejnieka un dramaturga Federiko Garsijas Lorkas daiļradi. Garsija Lorkas pēdējā luga — «Bernarda Albas māja», ar apakšvirsrakstu «Sieviešu drama Spanijas ciemos» — pirmo reizi uzvesta Buenos-Airesā 1945. gada 8. martā (līdz tam tā nebija publicēta). Šai lugā, kas uzrakstīta gandrīz pilnīgi prozā, darbojas tikai sievietes. Tā pārliecina ar sava realisma spēku, ar kādu autors zīmē sasmakušās dzīves briesmīgo jūgu, kas kroplo un bieži vien iznīcina cilvēciskās būtes.

Emigrantu dramaturģijā vērojamas tās divas tendences, kas sastādīja republikaniskās Spanijas dramaturģijas galveno vērtību. Tās ir, no vienas puses, augsts dzejiskums, kas izaug no radošās domas un dziļām jūtām un balstās uz tautas tradicijām, un no otras puses — cīņa par savas tautas progresivajiem politiskajiem centieniem.

Jaunas interesantas lugas radījuši Aleksandro Kasona, Isaks Pačeko, Rafaels Alberti, Francisko Martiness Aljende, kas savā laikā izvirzījies republikaniskajā Spanijā kā aģitacijas teatru režisors un vadītājs, lugā «Uzticības ceļš» (1941.) attēlojis Asturijas ogļraču cīņas peripetijas ar fašismu 1935.—1937. gados. Katrā šīs lugas ainā jūtams neuzvarams tautas gars, tautas ienaids pret ienaidnieku un gatavība cīnīties. Viencēliena dramā «Kaut kur PSRS» (1942.) Martiness Aljende attēlojis epizodu par padomju tautas cīņu pret vācu fašismu Tēvijas karā.

Makss Aubs asi uzrakstītajā dramā «Ģimenes dzīve» (1943.) nosodīja dažu inteliģentu mēģinājumus pašreizējo socialo konfliktu apstākļos palikt apolitiskiem. Viņa traģedija «Svētais Joanns» (1943.) — ir satricinoša vēsture par cilvēkiem, kuriem fašisms atņēmis tēviju un kuri aiziet bojā tāpēc, ka ielaižas kompromisā ar fašistiem. Vēl asāk pret samierināšanos ar fašismu Aubs uzstājas dramā «Krīt tie, kas aizver acis» (1944.), kurā viņš zīmē tās nacionalās katastrofas epizodus, ko pārdzīvoja Francija 1940. gadā.

Hose Bergamins traģedijā «Dieva meita» (1942.) savdabīgi pārstrādājis antiko traģediju (Eiripida «Hekubu»), kuras darbība pārnesta uz 1937. g. Spaniju. Lugas saturs, kas attīstās neparasti spraigi, rāda spaņu zemnieces antifašistes ciešanas, viņas briesmīgo un taisnīgo atriebību nodevējam un viņas moku pilno nāvi. Bergamina dramatiskās poemas «Meitene partizane» (1945.) darbība risinās Pireneju kalnos mūsu dienās. Poemas galvenās varones, maigas un varonīgas spaņu meitenes, tēls, pēc paša autora vārdiem, radies. Zojas Kosmodemjanskas varoņdarba iedvesmots.

Daudzās republikanisko emigrantu lugās acīm redzami jūtama Garsija Lorkas poetiskās dramaturģijas ietekme. Pretēji frankistiskās Spanijas dramaturģijai, šais darbos pulsējošā tagadne runā pilnā balsī, nosakot tādā kārtā arī to augsto idejiskumu. Tas savukārt liecina par tautas tradiciju dzīvīgumu, kas sagatavo teatra uzplaukumu nākamajā, no fašisma atbrīvotajā Spanijā.

A. Fevraļskis

Laikraksts «Literatura un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkoleģija: **J. Loganovskis** (atbildīgā redaktora v.), **M. Buša, N. Grīnfelds, A. Grigulis, A. Krūmiņš, A. Lapiņš, A. Sakse.**
Redakcijas adrese Rīgā, Kr. Barona ielā12. Telefons 21997. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbļ. 1. — Abonēšanas maksa Rbļ. 52,— gadā.
Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā. Kirova ielā 41/43. Izdevējs Latvijas laikrakstu un žurnalu izdevniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.
Iespiests Latvijas Poligraftresta 1. tipografijā »Cīņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40 JT 04920.